

Univerzita Karlova

**Filozofická fakulta
Katedra Kulturologie**

**Evropská hermetická filozofie
18. století**

Diplomová práce

Autor: Radim Němeček

Obor : Kulturologie

Vedoucí práce: Doc.PhDr.Vladimír Borecký,Csc.

Praha
2006

Čestné prohlášení: Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a uvedl jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Praze dne 22.3.2006

Radim Němeček

.....

Evropská hermetická filozofie 18. století

Úvodem.....	1
I. Vymezení pojmu hermetismu.....	3
II. Geneze hermetismu.....	10
III. Duch doby, kultura a osvícenská společnost	18
IV. Hermetické řády 18. století.....	28
V. Osobnosti hermetismu 18. století	36
VI. Reflexe hermetismu u C.G. Junga a jiných autorů.....	47
VII. Vliv hermetismu na význačné osobnosti kulturního života 18. století.....	57
Závěrem.....	66
Obrazová příloha.....	71
Seznam vyobrazení.....	87
Seznam použité literatury.....	89

Úvodem:

Problematicke hermetismu a jeho vlivu na vývoj kultury a společnosti se dnes věnuje stále více českých i zahraničních autorů. Otvírá se tak prostor seriózním autorům, ale bohužel i lidem, kteří zneužívají tématu k těm nejfantastičtějším fabulacím a dezinterpretacím. Nutno dodat, že tato pokleslá literatura na našich pultech bohužel převažuje. Zpravidla ale nebývá problém na první pohled zjistit, zda-li je kniha kvalitní studie či nikoliv. Bohužel tímto hermetismus, jakožto neoddelitelná součást naší kultury, utrpěl v očích některých jinak kvalitních autorů, pohybujících se na pomezí filozofie, historie, religionistiky a dějin umění, takové ztráty, že fenomén hermetismu ve svých pracích záměrně opomíjejí. Další obtíží je to, že někteří autoři evidentně participují na hermetickém dění v přítomnosti a jako takoví se snaží vidět jeho kořeny v co nejhlubší historii, často na úkor vědecké ověřitelnosti. Takoví autoři však většinou pracují s kvalitní a původní literaturou. Situace u tématu mé práce je ještě trochu horší. Kniha, která by se zaměřovala pouze na hermetickou filozofii 18. století, neexistuje vůbec a dokonce i v jinak zdařilých publikacích o hermetismu se všeobecně o této epoše většinou mlčí. Učiní-li autor pokus o zhodnocení tak významného úseku dějin jako bezpochyby osvícenství bylo, zpravidla mu chybí ucelenost a hloubka, jakou si zaslouží. Jinak řečeno, hermetická tradice bývá zkoumána od nejstarších, tedy egyptských kořenů přes celou řadu proudů, které ji formovaly do 17. století a pak navazuje až o dvě století později. Zajímavé je, že v českém prostředí se epoše 18. století věnuje málo badatelů obecně. Lze to snad vysvětlit naopak nevšedním zájmem o české baroko a současně o téma národního obrození, mezi kterými se zdánlivě nevýrazná epocha ztrácí. Jedním z dílčích cílů práce bude dokázat, že tomu tak rozhodně není.

Nyní je na čase, abychom se pokusili nastínit, co je naším záměrem a jak bude struktura celé práce vypadat. V první kapitole bude vysvětleno, co je hermetismus a jeho význam pro člověka, vztah hermetismu k imaginaci a vztah k jiným filozofiím. Vysvětlíme rovněž, v jakém významu budeme pojem používat. V druhé kapitole bude nastíněna geneze hermetismu a jeho vliv na společnost, charakteristika jeho nejsilnějších proudů do 17. století. Následovat bude krátký exkurz od 19. století do současnosti. Třetí kapitola bude věnována charakteristice „ducha doby“ a paradigmatům 18. století, nastínění oficiální filozofie a kultury epochy. Zmíníme také názory pozdějších filozofů píšících o osvícenství. Čtvrtá kapitola bude pojednávat o nejruznějších hermetických řádech a spolcích, které tvořily nedílnou součást tehdejší doby. Vysvětleny budou jejich cíle, tendence, vliv na společnost, vědu a politiku. Pátá kapitola představí vybrané osobnosti hermetické filozofie 18. století, jejich život, myšlenky, vliv a význam. V šesté kapitole rozebereme reflexe hermetismu a alchymie u Carla Gustava Junga i jiných autorů. Konečně sedmá kapitola bude věnována vlivu hermetismu na vybrané význačné osobnosti tehdejšího kulturního života.

Hermetismus bývá většinou kvalitními badateli analyzován a kvalifikován buďto historicky, filozoficky nebo nábožensky. V naší práci se ho snažíme nastínit v kulturologické perspektivě. Atributivní charakter kultury 18. století budeme zkoumat obecně historicky a sociologicky. Distributivní hledisko se pokusíme nastínit vymezením jednotlivých řádů, jejich vzájemnými styky a odlišnostmi i vysvětlením specifického způsobu hodnocení života a kultury hermetických filozofů a řádů. Osobnostní hledisko vykládáme pomocí jedinečné koncepce psychologa a filozofa C. G. Junga jako i konkrétními životními osudy a postoji některých osobností.

I. Vymezení pojmu hermetismu:

Pojem hermetismus je odvozený od postavy legendami a tajemstvím zahaleného egyptského boha Thovta, kterého Řekové nazývali Hermes Trismegistos (Třikrát mocný). Právě jemu je přisuzováno autorství spisů souborně nazvaných Corpus Hermeticum (datovaných zhruba na konec 2. století našeho letopočtu) a také takzvané Smaragdové desky, která není zpravidla do hermetického Corpusu zahrnována a není u ní Hermovo autorství naprosto jasné. Myšlenky a celkový styl jejich sdělování jsou každopádně velmi podobné. Nicméně je to právě Tabula Smaragdina (Smaragdová deska), kde je podstata hermetického učení formulována sice nejstručněji, ale také nejjasněji. Dokonce samotná existence autora těchto spisů není dosud spolehlivě prokázána, jedni badatelé tvrdí, že neexistoval vůbec a díla jemu přisuzovaná napsali členové některých ze staroegyptských sekt, druzí věří v jeho „božskou“ existenci. Domníváme se, že podstatnější než podání důkazu o skutečnosti či smyšlenosti Herma Trismegista je celkový odkaz, který nenechal ani jedno pokolení, které se s jeho díly seznámilo, chladným. V další kapitole se přesvědčíme, že vliv jeho myšlenek poznamenal vývoj evropské kultury v mnoha směrech. Pro lepší pochopení smyslu a vymezení hermetismu bychom uvedli krátkou ukázkou překladu části Smaragdové desky od Pierra de Lasenica (Petra Kohouta), jednoho z největších znalců egyptského hermetismu a aktivního hermetika v Čechách 20. století: *„Jest pravdivé, jest jisté, jest skutečné, že to, co jest dole, jest jako to, co jest nahoře a to, co jest nahoře, jest jako to, co jest dole, aby dokonány byly divy jediné věci. A jako všechny věci byly učiněny z jediného, za prostředkování jediného, tak všechny věci zrodily se z této jediné věci přizpůsobením. Slunce jest jeho otcem, měsíc jest jeho matkou, vítr nosil jej ve svých útrokách, země jest jeho*

živitelkou" (Nakonečný, 1994, str. 33). Kromě záměrné alegorizace a důrazu na imaginativní stránku každého člověka je zřejmá i vysoká umělecká hodnota textu.

Druhou, ačkoli méně pravděpodobnou a relevantní možností, odkud lze odvozovat pojem hermetismus, je od řeckého boha pastýřů s magickými schopnostmi a strážce křižovatek Herma - Merkura. Je víc než žádoucí snažit se pochopit takovou domněnku analogicky a pokusit se zde zapojit maximální představivost. Merkur, často líčený jako bůh „vtipu a triku“, na první pohled nemá nic společného s něčím tak vznešeným, což jinak bezpochyby hermetismus je. Právě ona analogie váženého, potřebného, ale zároveň veselého a lehkomyšlného boha je potřeba za hermetismem hledat. Za zmínku stojí skutečnost, že dějiny jasně dokazují jakýsi paralelní výskyt obou přístupů ve stejné epoše i na stejném místě. Ani ve století, které teprve analyzovat budeme, tomu nebylo jinak. Hermetici a šarlatáni tvoří v dějinách tajných věd neodmyslitelnou a neoddělitelnou dichotomii. Co to tedy vlastně hermetismus je?

Mezi tři základní pilíře hermetismu patří astrologie, alchymie a magie. Těmto oborům se věnovali stejně tak staří vyvolení Egyptané, jako všichni, ať už jednotlivci nebo řády, jež se k hermetické tradici a odkazu hlásili. Ačkoli se z každého hermetického okruhu vyvinuly v průběhu následujících staletí další systémy, vždy je v zásadě můžeme vymezit následujícím rozdělením: astrologii dělíme na divinační a astrofii, alchymii na fyzickou a spirituální a nakonec magii na psychurgickou a teurgickou. Obecně se dá tvrdit, že hlavní myšlenka hermetismu je princip analogie obecně. Nejpodstatnější myšlenka hermetismu je ale propojení člověka (mikrokosmu) s makrokosmem (univerzem) a jejich vzájemná analogie. Každý člověk by tak měl hledat svou původní jednotu, která by ho

reintegrovala zpět na „původní“ místo v univerzu. Kabalisté personifikují takové znovunarození osobou pra-člověka Adama Kadmona jakýmsi skutečným obrazem člověka a boha zároveň. *„Ve smyslu svého epistemologického záběru je hermetismus zvláštní syntézou víry a vědění, meditace a myšlení, extáze a rozumu“* (Nakonečný, 2001, str. 107). V hermetismu je nutné spatřovat originální spojení náboženství a filozofie, stejně jako vědy a umění v jeden jediný celek. Toto univerzální metapoznání má za cíl znovunastolení původního smyslu a principu člověka i znovunalezení jeho identity a tím jeho „vysvobození“.

Esoterně pojatá astrologie je v tomto ohledu metodou, jak analogicky určit z konstelace hvězd jisté vlastnosti člověka nebo dopředu zjistit výsledek budoucího děje. Hlavní hodnota a smysl astrologie je v možnosti uvědomění si transcendentní povahy bytí pro člověka a zároveň slouží k jeho integraci s univerzem. Pregnantně to vyjadřuje vlastně už smysl první věty Smaragdové desky – *„Co je nahoře je jako to, co je dole, co je dole je jako to, co je nahoře“*. Astrologové nejčastěji podle data narození sestavují horoskop, zachycující obraz konstelace hvězd, který je následně analyzován. Výsledkem by měla být předpověď jisté události nebo vysvětlení události už proběhlé. Alternativou je výše zmiňovaný obraz povahy člověka.

O alchymii bude pojednáno později, zejména v kapitole věnované C. G. Jungovi a jeho chápání úlohy alchymie v dějinách civilizace. Prozatím se omezíme na konstatování ne zcela zřejmé skutečnosti, že alchymie není, jak se obecně soudí, pouhou matkou chemie, natož její nedokonalou formou. Ve své komplexitě tvoří její symbolika jednu z nejpodstatnějších nevědomých, archetypálních složek lidské osobnosti, obecně je ale i zajímavým, avšak doposud nepřiliš zmapovaným kulturním fenoménem. Svou zásluhu na

tom mají mnozí spisovatelé a zejména filmoví tvůrci, díky nimž se do povědomí veřejnosti dostává obraz alchymisty jakožto potrhleho blba, který cosi destiluje doufaje, že obdrží vzácný kov.

Magické myšlení bývá kladeno do významového protikladu k myšlení logickému. Antropologové jej zpravidla označují za původní či tradiční způsob uvažování podobného myšlení mytologickému. V západní kultuře nebývá hodnoceno jako rovnocenné k logickému způsobu uvažování a percepce vůbec. Nejobecnější charakteristiku magie lze podat pomocí rozdělení na magii černou a bílou. Černá magie je motivována touhou po dosažení cíle, který nám je v životě jinak odepírán, nebo je přímo cílem někomu ublížit či jej dokonce zničit. Z historie jsou dobře známy případy, kdy se však takové počínání obrací proti tomu, kdo ho vyvolává.¹ Ze starověkých grimoárů je přitom zjevné, že černá magie byla pěstována už v době jejich sepisování. V žádném případě se tak nejedná o záležitost posledních století. Po vymezení účelů černé magie je jasné, co znamená magie bílá. Bílá magie se provádí pomocí působení pozitivních nadpřirozených sil pro zušlechtění některých našich schopností. Nikdy její cíle nesmí být motivovány negativně, se snahou někoho nebo něco poškodit. Stejně jako magie černá může být pěstována individuálně i hromadně. Bílé magii se věnovaly i některé spolky a řády 18. století, o kterých teprve bude řeč. Pod slovem magie se ale dnes rozumí celá řada praktik a technik, například alternativní léčitelství, vykládání tarotových karet atd. O samotné genezi, původu a smyslu tarotových

¹ Takovým dobře popsáním případem z pera Gustava Meyrinka je i slavná „nechtěná“ sebevražda P.B. Randolpha proslulého černomagika a pěstitele sexuální magie. Randolph se pro rozepru se zakladatelkou a „první dámou“ Teosofické společnosti Helenou Petrovnou Blavatskou rozhodl spáchat na ní pomocí magické operace atentát. Doufal, že se mu povede kulku vystřelenou z revolveru odhmotnit a přenést ji na vzdálenost několika tisíc kilometrů do srdce Blavatské a tam ji opět zhmotnit. Operace se mu ale vymkla z rukou a v poslední chvíli obrátil zbraň proti sobě. Meyrink píše v předmluvě k Randolphovu románu *Dhoula Bel* doslova: „*Randolph používal jako dráždidla k magickým úkonům sexuálních prostředků. Sapientí sat! Konce v takových případech jsou vždy stejné: šílenství nebo sebevražda. Randolph zahynul oběma, zastřelil se při záchvatu svrchovaně zvláštního duchovního pomatení*“ (Randolph, 1992, str. 7).

karet teprve budeme mluvit v kapitole věnované jejich znovuobjeviteli Courtu de Gebelinovi.

Nezbývá než na konci tohoto úvodu vysvětlit, v jakém smyslu budeme používat ústřední myšlenku práce, tedy pojem hermetismus. Nejlepší a nejlogičtější typologizaci a vysvětlení uvádí Francoise Bonardelová, ale přesto jej nebudeme používat. Bonardelová rozděluje užívání slova hermetismus takto: „S vědomím všech třech možností, které nabízí naše mluva, jsme zvolili pojmenování hermetické pro myšlenkový komplex Hermetik, hermetistické pro celou esoterickou tradici vzešlou z Hermovy patronace a hermeziánské pro to, co je inspirováno jeho Slovem a vybízí k hermeneutickému aktu v gnostickém pojetí“ (Bonardelová, 1995, str. 8). Význam slova hermetismus budeme v práci aplikovat stejně jako slovo esoterismus. Tedy, hermetická tradice bude to samé jako tradice esoterická, hermetické bude to samé jako esoterické. Důvodem pro to je zejména skutečnost, že takové stanovisko a rozlišení využívá nejvíce našich i zahraničních autorů. Hermetika jako byl Corpus Hermeticum a jiné, bývají označovány jako nejpůvodnější a jedny z nejstarších, proto se domníváme, že když o nich mluvíme jako o esoterikách (což jistě jsou), nedopouštíme se tím zavádějícího nebo nelogického rozlišení. Faktem ale zůstává, že rozdělení Bonardelové má patrně největší vnitřní logiku, obáváme se však možnosti, že by se její rozčlenění mohlo v průběhu práce stát nepřehledným a věcně zavádějícím.

Samotné slovo esoterní se dává do významového protikladu ke slovu exoterní, esoterismus značí to, co je uvnitř, skryté před vnějším a profánním (exoterismem). Základní odlišností esoterní filozofie od jiných spočívá v používání principu analogie a aktivního užívání imaginativních postupů. Esoterní proudy filozofie jsou někdy nazývány rovněž tradičními vědami. Na takovém

označení má hlavní zásluhu teoretik, historik, ale především vynikající znalec hermetismu René Alleau. Píše doslova: „*Tím, že společenství /znovu uskutečňuje/ to, co uplynulo, vyznačuje také, čím se stalo a čím chce být; zprostředkováním tradice se obrozuje samo v sobě, v zrcadle kultury, ve světle poznání svých /operativních/ vztahů ke zkušenosti Posvátna*“ (Alleau, 1995, str. 45). Jméno Reného Alleaua zde nebylo uvedeno náhodou. Právě on se totiž stal inspirátorem pro některé koncepce zakladatele surrealistického hnutí André Bretona. Bretonovo zaujetí hermetismem je patrné sice už v druhém surrealistickém manifestu, ale plně je rozvinuto až v díle Arkán 17.² Celá kniha má, jako ostatně všechna Bretonova díla, hluboce imaginativní charakter se zašifrovaným poselstvím do básnického jazyka. Přináší ale i jasné, trefné a srozumitelné definice, dobře vystihující symbiózu mezi surrealismem a hermetismem i sledované téma této práce: „*Esoterismus, přes všechny výhrady k jeho principům, přináší nesmírný prospěch alespoň tím, že udržuje neohraničený systém srovnání, kterým může člověk disponovat, v dynamickém stavu; nabízí mu pak takové vztahy, jež jsou schopny spojit i ty zdánlivě nejvzdálenější objekty, takže mu částečně odhaluje mechaniku universálního symbolismu*“ (Breton, 1996, str. 87).³

Na úplný závěr ještě několik slov o tom, co bohužel nebude moci naše práce zkoumat, ačkoli se jedná bezesporu o téma nanejvýš zajímavé. Není to nic jiného než vlivy a vývoj východních filozofických škol, systému a v některých případech i jednotlivců na západní esoterickou tradici. Zmiňovány budou jen ty nejdůležitější či nejsilnější proudy, bez kterých by celá struktura geneze postrádala smysl. Řeč

² Kniha je pojmenována podle sedmnácté Velké arkány tarotových karet. Ta nese jméno Hvězdy a zobrazuje ženu lijící živou a mrtvou vodu do řečiště, nad hlavou jí září sedm malých a jedna ústřední, podstatně větší hvězda.

³ Bretonovy výhrady k esoterismu se týkají zejména nedůvěry v jinou než vyšší a „vykupitelskou“ moc poezie a z antiklerikálních a ateistických postojů surrealistů obecně.

tedy nebude zejména o indické, čínské a arabské alchymii ani o vlivu Ruska na esoterickou tradici. Zejména v posledně jmenovaném odvětví se teprve dnes začínají objevovat první pokusy o výklad tohoto zapomenutého aspektu ruských dějin. V pozdějších kapitolách nebude řeč ani o zajímavém vývoji esoterismu ve Spojených státech amerických ani na jiných kontinentech.

II. Geneze hermetismu

Západní esoterická tradice, reprezentovaná v 18. století zejména neosenkruciánstvím, svobodným zednářstvím, martinismem a hnutím iluminátů, osobitým způsobem koexistuje po boku evropských dějin a vykazuje na ně někdy latentní, jindy otevřeně formulovaný vliv. Její spletité kořeny je možno sledovat až do nejhlubší historie. V průběhu staletí se původní formy obohacovaly, až se v 18. století vydestilovaly do své jedinečné podoby. Geneze esoterismu následující po 18. století bude vyličená jen v těch nejhrubších rysech. Vývoj směrů, zdrojů a idejí hermetických společností, filozofií a jejich doktrín se pokusíme v následujících řádcích popsat.

O samotném hermetismu již řeč nebude, protože o jeho podstatě a významu už byla řeč v předchozí kapitole.

Jeden z počátků esoterické tradice je možné hledat u Pythagora a školy, kterou založil (Pythagoras asi 572-494 př.n.l.). Pythagorejci se zabývali zejména čísly, jejich proporcemi a významem, jejich škola byla zároveň i náboženským bratrstvem. Mezi největší objevy tajemství zahaleného bratrstva patří zjištění matematické podstaty hudebních intervalů. Zajímali se dokonce i o lékařství a astronomii. Pythagorejci nebyli ale v žádném případě jediní, kdo se zajímal o čísla a jejich „pravý význam“. Číselná symbolika byla vždy pro svou absolutnost v popředí zájmu v podstatě všech mystických spolků. Charakteristika pythagorejců bývá líčena se značnou ambivalencí a to už samotnými jejich současníky: *„Pythagoras je už od sklonku archaické doby postavou kontroverzní: ctí jej pythagorejci a později Platón, útočí na něho Xenofanés, Herakleitos a další“* (Kratochvíl, 1995, str. 140). Pythagoreismus tak ve své podstatě představuje unikátní spojení náboženství a filozofie, význačných vědeckých a technických objevů, ale i záměrné mystifikace.

Gnosticismus, ovlivněný hlavně perským mysticismem, orientálními naukami a židovstvím, se do Evropy šíří kolem 1.-3. století n.l. U gnostiků byla dominantní víra v kosmos, projevující se dualitou ducha a hmoty, převzatá z velké části od Hérakleita z Efezu. Gnosticismus „je souhrnný název pro různé theosofické fantastické spekulace o původu světa a hříchu, o vykoupení a obnově původní dokonalosti, k čemuž nestačí pouhá víra (PISTIS), nýbrž je nezbytné vyšší, kosmické poznání (GNÓSIS). K největším gnostikům jsou počítáni Valentinos z Egypta, Basileidés z Antiochie a Markióin ze Sinópy" (Tretera, 1996, str. 115). Gnosticismus přežíval po boku křesťanství v prvních letech „sektářským“ způsobem života. Církvi byl striktně odmítán a tvrdě postihován.

Z Platónova učení vycházející novoplatonismus je další nedílnou složkou esoterního způsobu chápání života. Nejvýznamnějším zástupcem byl Plotinus (204-270 n.l.), jeho učení se opíralo také o pythagorejskou, gnostickou a obzvláště monistickou filozofii. Plotinova filozofie založená na principu božské emanace (vyzařování) říká, že Bůh překypuje, aniž by ze sebe něco ztrácel. V důsledku emanace vychází z jednoho jednotlivé a naopak, tím vzniká jakýsi věčný koloběh, který je pro esoterickou filozofii typický. Znázorňován bývá hadem požírajícím svůj ocas. O tomto symbolu, jenž má i více interpretací, se budu ještě zmiňovat v kapitole o C.G. Jungovi.

Dalším inspiračním zdrojem pro esoterní filozofii a obzvláště hermetismus byl manicheismus. Jméno dostal podle perského proroka Máního (216-276), ústřední myšlenkou jeho učení byl neustálý boj dvou protikladů a to sice dobra (světla) a zla (tmy). Nejobecnější charakteristika manicheismu se dá vyjádřit jako jedinečná syntéza západního (křesťanského) a východního (buddhistického) vidění světa. V obou dvou případech zde totiž funguje teze o vykoupení

skrze utlumení fyzických žádostí. Někteří badatelé v něm ale nalézají i „svérázné prvky orientálních doktrín, helénismu, křesťanství, zoroastrismu, a zejména gnose“ (Nakonečný, 2001, str. 177). Mircea Eliade ho zařazuje přímo do gnostického proudu jako jednu jeho odnož, tvrdí, že: „Manicheismus je především gnóze a jako takový je součástí gnostického proudu... Ale Mání na rozdíl od ostatních zakladatelů sekt usiloval o vytvoření universálního náboženství, které by bylo přístupné všem, ne takového, které by se omezovalo na esoterické učení, vyhrazené jen pro zasvěcené“ (Eliade, 1996, str. 341).

Jedním patrně z nejvlivnějších zdrojů západní esoterní tradice je židovská kabala. Kabala je zvláštní učení nahrazující klasické náboženské doktríny. Deset božských principů zvaných sefiroty, uspořádaných do takzvaného *Stromu života*, má znázorňovat stvoření veškerého jsočna. Absolutní jsočno je, jak už bylo řečeno dříve, kabalisty zobrazováno v podobě božského nebesko-astrálního pra-člověka Adama Kadmona. Aplikací univerzálně platného výkladu kosmologie a teologie vykládá kabala božskou podstatu, původ světa a samotnou povahu lidského bytí. Její nedílnou součástí je interpretace biblického jazyka a hledání jeho skrytého významu.⁴ Za další odvětví, kde se kabala projevuje, můžeme považovat snahu dorozumět se s vyššími světy pomocí nejrůznějších mystických technik. Ačkoli není znám přesný původ kabalistického učení, jsou patrné dvě fáze vývoje. První z nich je sepsání *Knihy stvoření (Sefer Jecira)* někdy mezi 3. a 6. století n.l. a *Knihy nádhery (Zóhar)* ve 13. století. Za jejich původce jsou považováni španělští Židé. Druhou etapu představuje až lurianská kabala nazvaná podle Isaaca Lurii ze Sefedu z Galileje (1537-1572). Společně se svými žáky a

⁴ Hebrejštině je přisuzován přímý božský původ, přičemž každé z dvaaadvaceti písmen abecedy představuje jednu z elementárních tvořivých sil.

následovníky vytvořil tzv. zóharickou kabalou, která doposud některá ze svých tajemství nevydala.

Dalším významným historickým obdobím na podivuhodné cestě esoterní tradice v Evropě je bezpochyby renesance. Ta přináší znovuobjevení a obrovský rozkvět zájmu o kabalou i další zmiňované nauky. Zároveň vytváří nové směry a školy ba i způsoby chápání původních hodnot. Centrem pro zkoumání hermetických nauk se stal florentský dvůr šlechtice Cosima de Medici a jím založená Florentská akademie. Akademie měla kromě studia klasických textů zprostředkovávat rovněž jejich erudovaný překlad. Přeložen tu byl i nejzásadnější text hermetického učení *Corpus Hermeticum* mudrcem Marsilem Ficinem. Největší podíl na stále stoupajícím vlivu kabaly má Giovanni Pico della Mirandola. „Byl to také on, kdo do kabaly zasvětil Reuchlina, jehož velká díla *De verbo mirificio* z roku 1494 a *De arte cabbalistica* z roku 1517 společně s *Occulta philosophia* jeho přítele a zvěstovatele Agrippy z Nettesheimu jsou vlastními podklady rosikruciánských společností“ (Marx, 1999, str. 45). Sféra vlivu esoterního myšlení se tak přesunula z Itálie do Německa, kde pevně zapustila kořeny. Dohady o tom, proč právě tam, se u různých badatelů liší. Faktem zůstává, že v německém prostředí měl mysticismus vždy výsostné postavení. Silný vliv měla už díla středověkého mystika Mistra Eckharta (1260-1327), jenž zdůrazňoval nutnost „ztotožnění“ se s Bohem. V 16. a 17. století bylo dokonce Německo centrem myšlenek o „zlatém věku“ lidstva a spásy světa.⁵ Neopomenutelnou postavou je lékař, okultní filozof a alchymista Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493-1541) známější pod jménem Paracelsus. Zakladatel analytické psychologie Carl Gustav Jung vidí v Paracelsovi „průkopníka

⁵ Přímou nabíjí smutná paralela s německým nacismem za 2. světové války. Ten skutečně hojně čerpal z mysticismu a okultismu, vykládal si však jejich hodnoty po svém. Symbolika hákového kříže, tajná společnost Thule-Gesellschaft, Černý řád SS a přímo manické hledání starogermánských relikvií hovoří za vše.

nejen chemické medicíny, ale také empirické psychologie a psychologické medicíny" (Jung, 2002, str. 13). Jistě i díky němu počátkem 17. století vykrytalizuje renesanční hermetická euforie v „rosenkruciánský poprask“.⁶

Rokem 1604, kdy byla po 120 letech, ať už doopravdy nebo jen symbolicky, otevřena hrobka s neporušeným tělem Christiana Rosenkreutze, pasovaného nálezci na otce nového věku, začíná podle vydavatelů rosenkruciánských manifestů nová éra lidstva. Jedna z prorockých vět nejdůležitějšího spisu rosenkruciánů *Famy Fraternitatis* skutečně praví: „Evropa je těhotná a porodí silné dítě, jemuž bude zapotřebí ochrany velkého kmotra“. Vydáním *Famy* (1614) začínají rovněž historicky doložitelné dějiny tajných spolků rosenkruciánů, svobodných zednářů a později iluminátů. Zjistit, který řád vznikl jako první a získal dominantní vliv vůči řádům jiným, dnes už bohužel není možné. Obecně platí, že nejstarší dochované písemnosti pochází od rosenkruciánů, proto jim bývá jak historiky tak samotnými zástupci řádů přisuzována „mateřská role“ ve vývoji tajných společností. Jelikož transformace, odehrávající se v 17. století a zejména pak v jeho první třetině, mají zásadní dopad na události století 18.-tého, je na místě věnovat jim podrobnější rozbor. Na okolnosti vzniku řádů, jejich cíle a působení na zbytek společnosti v 17. století se nyní podíváme komplexněji.

Za samozvaného, avšak dost pravděpodobného, autora *Famy* i jiného legendárního spisu - *Chemické svatby Christiana Rosenkreuze*⁷ (1616) bývá považován Johann Valentin Andreae (1586-1654). *Chemická svatba* se dá charakterizovat jako navýsost imaginativní dílo, pojednávající „o manželském páru, který sídlí na nádherném hradě plném podivných zázraků a obrazů lva, a současně

⁶ Termín užívaný Frances A. Yatesovou pro náladu provázející vydání rosenkruciánských manifestů.

⁷ Někdy bývá dílo překládáno jako „Chymická svatba...“.

alegorií o chemických procesech symbolicky interpretovaných jako mystický sňatek duše... vyprávění je jako kniha genesis, rozděleno do sedmi dní" (Yates, 2000, str. 89). Podobným jazykem k nám promlouvají i ostatní rosenkruciánské manifesty například Konfese (1615). Ta k nám ale nehovoří do alegorií zahalených mystérií, nýbrž se snaží bratrstvo duchovně ukotvit a odhalit jeho záměry. „Confessio líčí nadšenými slovy hluboké znalosti Otce R.C., jehož úvahy nad všemi věcmi, jež se objevily od okamžiku stvoření či byly vytvořeny lidským úsilím nebo prostřednictvím duchů a andělů, byly natolik všeobsažné, že i kdyby se ztratilo veškeré ostatní lidské poznání, mohl by být z myšlenek Otce R.C. znovu vystavěn chrám pravdy" (Yates, 2000, str. 75). Autoři Konfese nejsou známi, ale dá se usuzovat, že se jednalo o sdružené soukmenovce kolem Andreaea, nazývané někdy jako Tübingerský kroužek. Mezi ně můžeme zařadit Abrahama Hölzela, Tobiase Hesse a žáky italského utopického myslitele Tommase Campanelly, Tobiase Adamiho a Wilhelma Wense. Přičemž v roli jakéhosi „duchovního otce“ celého bratrstva vystupuje rozporuplná osoba katolického kněze Christopa Besolda. Cílem kroužku bylo vytrhnutí lidstva z letargie, dogmat církve i vědy, provázené snahou o nastolení vlády člověka rovného si s bohem, o propojení makrokosmu světa s mikrokosmem duše.

Poprask, způsobený vydáním těchto tří manifestů, byl nebývale velký. Upřímnost, radikálnost a nádech hloubavého tajemna spisů měly za následek na jedné straně vzednutí vlny souhlasného nadšení a samozřejmě i naprostého odporu zejména v církevních řadách. Ačkoli byl v úvodu Famy papež otevřeně nazván antikristem, největším nepřítelem kupodivu nebyla církev katolická, nýbrž protestantská. U zbytku populace vzbudilo „rosenkruciánské strašidlo“ spíš neopodstatněnou hrůzu nebo naprostou lhostejnost. Důležité je, že ony vlny začaly šířit ideu nefalšovaného bratrství

řádu za hranice Německa. Nejdříve do Anglie, Francie, Nizozemí a postupně do zbytku celé Evropy. Později dokonce i na americký kontinent.

Zhruba tehdy se začíná v Anglii na scéně zviditelňovat další významný činitel doby - Svobodné zednářství. První písemně doložená zmínka o přijetí Andrewa Marwina do zednářské lóže pochází z roku 1624. Neznamená to však, že se zároveň jedná o datum vzniku řádu Svobodných zednářů. To, jak již naznačeno, je nutné hledat v kasematech nejhlubší historie. Zednářství je možné odvozovat od stejných pra-kořenů jako rosenkruciánsví, avšak existuje zde jedna výjimka. Zednáři, narozdíl od ostatních řádů, mají pevnou základnu, vystavěnou na bohaté tradici středověkých stavitelských hutí. Období, kdy pracovali zednáři (zedníci) jako svobodní na stavbě chrámů, bývá v literatuře označováno „zednářstvím operativním“. Hutě pracovaly až do doby, kdy celospolečenské změny, dějící se v Evropě, odvedly zájem zadavatelů od církevních staveb a ty tím ztratily svou důležitost. Operativní zednářství se postupně transformovalo do nové formy - zednářství spekulativního. *„Stavební bratrstva začala přijímat příslušníky i jiných než stavebních povolání a tím se postupně přeměňovala na filozoficko-humanistická sdružení; noví členové-ne-zedníci byli nazýváni "přijatí", accepted masons" (Janeš, 1995, str. 232).* S příchodem spekulativního zednářství se funkce lóží zásadně změnila - cílem bratří se stalo vybudování nehmotného chrámu Šalamounova, zahrnujícího veškeré lidstvo. Prostředkem k tomuto jim byl rituál, mravní zdokonalení a prohloubení duchovní dimenze člověka. Spekulativní zednáři převzali od jejich předchůdců i většinu artefaktů ke stavbě chrámu potřebných. Za všechny jmenujme: kružidlo, úhelnicí, kladivo, lžíci, olovnici, jimž přisoudili symbolické, univerzálně platné hodnoty. I původní hierarchie

stavebních postů (učeň, tovaryš, mistr) zůstala v symbolické rovině zachována. Samotný hodnotový systém zednářství pregnantně vyjadřuje náš přední znalec v oboru Josef Volf v úvodu jedné ze svých studií: „Svobodné zednářství, které v evropských zemích provází osvětlu, nazývanou osvícenstvím, je hnutí, které někdy synteticky, jindy synkreticky spojuje staré myšlenkové proudy s novými filozofickými idejemi a společenskými tužbami, obrušujíc strohost racionalistického myšlení kultem tradičních symbolů, náboženskou tolerancí, humanitní etikou, snem o hlubině bezpečnosti v ráji srdce, o sbratření lidí dobré vůle, o spokojeném lidstvu, jehož trpící části lze pomoci filantropií“ (Volf, 1938, str. 17).

Tolik k nejpodstatnějším událostem hermetismu 17. století. Stranou jsme bohužel nuceni nechat vliv velkých esoterních filozofů doby a jejich systémů, jmenovitě filozofii Francise Bacona a Roberta Fludda. Rovněž tak i dílo a životní postoje Jana Ámose Komenského, který nám v *Labyrintu světa a ráji srdce* zanechává nejedno zajímavé svědectví o Rose-Crucios a alchymistech.⁸ Za všechny krátký citát o alchymii jeho Všudybuda provázejícího poutníka světem: „Nyní aspoň pod, uvedu tě tam, kdež vrch jest vtipu lidského a tak rozkošná práce, že kdo se k ní jednou obrátí, dokud živ, pustiti ji pro ušlechtilé kochání, kteréž myslí přináší, nemůže“ (Komenský, 1970, str. 72).

⁸V roce 1641 uveřejnil Komenský koncepci Collegia lucis (Společenstva světla), jenž měla být obdobou rozenkruciánského bratrstva a některých jeho cílů.

III. Duch doby, kultura a společnost 18. století

Osmnácté století je obvykle spojované s postupným odhazováním okovů „starého“ světa a nástupem nového pohledu na lidskou existenci - se začátkem vlády rozumu. Někdy se hovoří o století vlády ducha či dokonce století konverzace. Ačkoli jsou všechny uvedené přídomy výstižné, zhodnocují pouze určité hledisko, jen jeden zorný úhel, jakým můžeme na osmnácté století ve své komplexnosti nahlížet. Rádi bychom se ve své práci pokusili nastínit poněkud odlišný pohled na století, v němž vedle rozumu svítila neméně jasně hvězda imaginace, citu a stále zřetelněji promlouval doposud živý jazyk západní esoterní tradice. Všechny jmenované faktory měly totiž, co do počtu svých věrných zastánců, tak i co do rozsahu působení na celospolečenské změny, srovnatelné zastoupení a vliv jako běžně historicky uváděné okolnosti.

Jak již bylo naznačeno, osvícenství je všeobecně chápáno jako doba revolučních změn ve všech oblastech lidského života. Jeho časové rozhraní omezuje většina autorů pouze na století osmnácté, jsou ale i tací, kteří považují za počátek osvícenství už sedmnácté století. Samotný název epochy je německého původu *Aufklärung*, ve Francii se používá termínu *Siècle des lumières*, v Anglii *The spirit of rationalism* později *enlightenment*, ruština používá výraz *Prosvěščení*. Za kolébku osvícenství lze považovat Anglii, patrný je zejména vliv Lockova senzualismu - rychle se šíří do celého zbytku Evropy - Nizozemí, Německa, Ruska, k nám i do dalších zemí. Za místo největšího rozkvětu pak můžeme považovat Francii, kde bylo podhoubí pro vznik tak nevšedního způsobu myšlení nejlépe živeno.

Fenomén libertinství⁹ tam vzniká v době, kdy je Paříž doslova přeplněna debatními salóny, které představují dobrou příležitost k setkávání a výměně názorů. Právě v nich se totiž odehrávaly diskuse, které dovedly společnost pod heslem „volnost, rovnost, bratrství“¹⁰ až k vyvrcholení osvícenských myšlenek - Velké francouzské revoluci. Díky salónům se dostává do povědomí společnosti i úloha ženy v ní. *„Salony se staly takřka státem ve státě. Plně se sice integrovaly do feudálního systému, v němž vznikaly, současně však vytvořily nový způsob života. Dáma se stala morální autoritou, nikoli ve smyslu nějakého kodexu ctností, nýbrž ve smyslu duchovní moci“* (Heyden-Rynschová, 2004, str. 40). Francouzština nahrazuje latinu a stává se oficiálním jazykem nejen diplomatickým, literárním, vědeckým ale zkrátka celospolečenským. Mezi nejznámější salonierky té doby patřily: Madame de Lambert, Madame de Tencin, Madame Geoffrinová, Madame du Deffand a Mademoiselle de Laspinasse.

Osvícenci se aktivně zajímali o jiné národy a jejich mentalitu. Hmotná i duchovní kultura dálného východu, hlavně Indie a Číny vzbuzuje u velké části populace nebývalý zájem a touhu vlastnit odtud dovezené předměty a dozvědět se více o jejich kultuře. V Evropě se začínají objevovat i reminiscence na východní architektonický styl v podobě nejrůznějších zahradních altánků a zahradní architektury. Obrovský je rovněž zájem o vzdělání jako takové, to se do té doby dostávalo pouze majetnějším vrstvám společnosti. Charakteristický rys doby je boj s církví a jejími dogmaty, projevovaný mnohdy až odmítáním jakéhokoli náboženství vůbec. Tehdejší společnost se přímo opájela zájmem o vědu, techniku a pokrok obecně. Člověk se tak měl definitivně stát pánem přírody, jak o století dříve

⁹ Fenomén libertinství je pro osvícenství charakteristický. Libertini hlásali uvolnění mravních hodnot, volnomyšlenkářství, boj s církví a jejími po staletí udržovanými dogmaty.

¹⁰ Tuto triádu převzaly i některé zednářské lóže jako programové shrnutí jejich cílů a principů.

požadoval ve svých dílech René Descartes. Znovuoživení se dočkala Newtonovská fyzika, přicházely stále nové objevy na poli matematiky, chemie, a zejména přírodověda, která se stala jakousi „povinnou“ vědou každého badatele.

Významnou roli tehdy hrála filozofie a filozofové obecně. Dochází k prolínání francouzské racionalistické a britské empirické filozofie, což má samozřejmě zásadní vliv na utváření neizolovaného globálnějšího pohledu na svět, který je pro osvícenectví typický. Ačkoli se od sebe myšlenky osvícenských filozofů navzájem liší, mají v podstatě vždy shodný cíl - změnit svět k lepšímu, aktivně se podílet na vytváření budoucnosti lidstva, zlepšovat společenská zřízení tak, aby sloužila k budování svobodnější a spravedlivější společnosti. Není náhodou, že značná část tehdejších „mozků doby“ byla zároveň politiky, filozofy, umělci a vědci. V každém oboru se přitom objevovaly poznatky z oborů dalších.

Ve Francii patří mezi nejzásadnější osvícenské filozofy jakýsi předchůdce osvícenců, státovědec a politický filozof Charles Louis de Montesquieu; vtipný glosátor, historik a teoretik Francois-Maria Voltaire; encyklopedisté Denis Diderot a d'Alambert; materialista, lékař a propagátor hédonismu Julien Offray de La Mettrie a rovněž materialisté Claudie Adrien Helvétius a Paul Heinrich Dietrich Holbach. V opozici proti osvícenským ideálům absolutní víry v člověka, moci vědy a techniky, upřednostňování rozumu před citem stojí „samotář“ tehdejší filozofie Jean-Jacques Rousseau. Rousseau je vpravdě ojedinělým jevem tehdejší doby. Proti vypočítavosti rozumu hlásal neklamnost citu, v odpovědi na otázku Dijónské akademie: „O vědách a uměních neboli o tom, zda obnova věd a umění přispěla k očistě mravů“ odpovídá jako jediný negativně. Píše doslova: *„Přepych, rozmařilost a otroctví byly tedy za všech dob trestem za pyšné úsilí vystoupit ze*

šťastné nevědomosti, již nám vyhradila věčná moudrost" (Rousseau, 1989, str. 59). Požaduje návrat k „přirozenému“ stavu člověka, který spatřoval v souznění s přírodou v duchu domorodých národů. V pokroku vidí pouze záminku k zotročení lidské svobody a přirozenosti. Odmítavě se staví k enormnímu nárůstu počtu průmyslových staveb a systému práce v nich. Ne každý ekolog dnes přitom vnímá Rousseaua jako průkopníka tohoto oboru. Zanechává po sobě několik životopisných úvah¹¹, v nichž jeho názory získávají nadčasový charakter, patrná je v nich ale i propukající duševní choroba autora. Rousseau se nicméně spolu s Voltairem stává největším symbolem Velké francouzské revoluce.

18. století ve filozofii reprezentují v Anglii zejména John Locke, David Hume a George Berkley. Všichni jmenovaní filozofové považují za základ všeho vědění a veškeré filozofie zkušenost, proto se jejich filozofickému systému říká empirismus. Za inspirátory empirismu se zpravidla pokládají: Roger Bacon, Duns Scotus, William Ockham a Francis Bacon. Do popředí zájmu se dostává problém jazyka jako specificky lidského fenoménu. Patrně největší odborník Ernst Cassirer k tomu dodává: „Od Locka k Berkeleymu došlo v postoji empirismu k problematice jazyka k svéráznému obratu. Jestliže Locke našel v jazyku potvrzeno a ověřeno své základní pojetí poznání, když jej vzal za svědka své obecné teze, že nic nemůže být v rozumu, co předtím nebylo ve smyslech, pak se nyní spíše ukazuje, že vlastní a bytostná funkce slova nemá v senzualistickém systému vůbec žádný prostor" (Cassirer, 1996, str. 85).

¹¹ Za všechny jmenujme jeho Vyznání víry savojského vikáře, Dumy samotářského chodce, Rozhovory a dílo, z jehož samotného názvu je patrný Rousseauův duševní stav - Rousseau soudcem Jana Jakuba. V tomto ohledu je signifikantní i skutečnost, že Rousseau, autor nejznámějšího spisu o správné výchově dětí (Emil neboli o výchově) dává svých pět dětí do sirotčince. V Dumách samotářského chodce se snaží celou věc obhájit tím, že nebyl spokojen s výchovou dětí jeho ženou. O tom, zda-li je to důvod dostatečný, si každý musí utvořit obrázek sám... Faktem zůstává, že na konci jeho života bylo jen málo lidí, s kterými kdy nebyl Rousseau ve sporu. Asi nejznámější je jeho spor s Davidem Humem.

Německá filozofie 18. století je rozvíjena zejména Immanuelem Kantem. Ten jako jediný „klasický filozof“ polemizuje ve svém díle „Sny jasnovidcovy osvětlené sny metafyzikovými“ s jedním z největších esoteriků 18. století Emmanuelem Swedenborgem, o němž teprve bude řeč. Ve své odpovědi na otázku „Co je osvícenství?“, uveřejněné v německém listu *Berlinische Monatsschrift* z roku 1784, shrnuje Kant výstižně smysl a cíle epochy: *„Osvícenství je vykročení člověka z jeho jím samým zaviněné nesprávnosti. Nesprávnost je neschopnost používat svůj vlastní rozum bez cizího vedení. Tato nesprávnost je zaviněna námi samými, když její příčinou není nedostatek rozumu, ale nedostatek rozhodnosti a odvahy používat ho bez cizího vedení. Sapere aude!¹² Měj odvahu používat svůj vlastní rozum!, je tedy heslem osvícenství (Kant, 1993, str. 381). Tento první odstavec z Kantovy odpovědi bývá často používán a citován jako definice osvícenství.*

O dvě století později se na otázku „Co je to osvícenství“? snažil opovědět ve stejnojmenném textu Michel Foucault. Foucault analyzuje nejprve Kantovu odpověď, kterou shledává nesmírně kvalitní a oceňuje zejména záměr berlínského deníku takovou otázku vůbec vypsát. Dále přirovnává epochu osvícenství k dnešní době, jež se zpravidla nazývá postmoderní, ovšem nikdo není schopen uspokojivě definovat, co to postmodernita je. O samotném smyslu a principu osvícenství píše: *„Myslím, že osvícenství jako soubor politických, ekonomických, sociálních, institucionálních a kulturních událostí, na nichž stále do jisté míry závisíme, představuje oblast privilegované analýzy. Jako pokus spojit přímou souvislostí pokrok pravdy s dějinami svobody formulovalo, podle mého názoru, osvícenství filosofickou otázku, která je trvalým námětem k uvažování“ (Foucault, 1993, str. 363).*

¹² Někdy překládáno jako: „Odvaha vědět“.

Dominantní osobností tehdejšího Ruska ve vědě, ale i některých múzických uměních, byl myslitel Michail Vasiljevič Lomonosov. Patrně jeho největším počinem bylo založení moskevské univerzity v roce 1755, dnes nesoucí jeho jméno. Byl ale i úspěšným a nadaným fyzikem a chemikem (založil chemickou atomistiku), astronomem, mechanikem, geologem, geografem (zhotovil první přesnou mapu Ruska), historikem (napsal dějiny Ruska) i vynikajícím jazykovědcem.

Nadešel čas na vylíčení českého osvícenství a nástin jeho působení v rovině tehdejšího společenského života. Náš největší odborník na české osvícenství, historik Josef Haubelt, rozděluje vývoj českého osvícenství do čtyř hlavních etap takto: *„Počátky osvícenství nám začínají politickou krizí monarchie Habsburků, tedy smrtí Karla VI. 20. října 1740 a nástupem jeho dcery Marie Terezie k moci na základě pragmatické sankce... Druhý úsek vymezujeme léty 1761 a 1773. V něm se osvícenské myšlení rozrůstalo do šířky i do hloubky. Na jeho počátku stojí Gelasius Dobner a založení Učené společnosti. Třetí část dráhy s nám vtlačuje mezi léta 1773 a 1791. V tom čase dosáhla česká věda mezinárodně uznávaných výsledků. Souběžně se rozbíhala českým jazykem psaná publicistika. Čtvrté období startuje dne 25. září 1791, vystoupením Josefa Dobrovského před Leopoldem II., jeho projevem na obranu národní identity Českého království“* (Haubelt, 2004, str. 183-184).

Na formování názorů společnosti a utváření její kulturní identity měly obrovský vliv tehdy zakládané společnosti. Jednou z prvních byla olomoucká Společnost neznámých¹³, založená roku 1746. Posláním a smyslem „Neznámých“ bylo vydávání německy psaného žurnálu o soudobých vědeckých problémech.

¹³ Societatis incognitorum

Co do významu, jak po stránce vědecké erudice i prezentace výsledků českých vědců ve světě, však byla mnohem významnější soukromá Učená společnost, založená Ignácem Bornem mezi 20. červnem 1773 a 20. srpnem 1774. Ignác Born (1742-1791). Bývalý jezuita se postupně začal v duchu osvícenských myšlenek, které do značné míry koncipoval, orientovat na vědu, v níž začal dosahovat nebývalých úspěchů. Jeho práce o zrychlení amalgamačního procesu v hutnictví byly přeloženy dokonce do francouzštiny. Další z Bornových děl mělo ještě větší úspěch. Spisek *Monachologie*¹⁴, přeložený několikrát do francouzštiny a angličtiny, byl přijat revoltující společností s nadšením. Podstatou spisu je útok proti tehdejším nepřátelům příchodu nové doby - mnichům. Smutné je, že i přes nesporný přínos pro českou kulturu dosáhl Born v cizině větší popularity nežli u nás. Ve stínu ho v našich podmínkách nechávají taková jména jako Dobrovský, Bolzano. Podíváme-li se na Bornovu činnost podrobněji a v poněkud jiném světle, zjistíme, že to rozhodně není oprávněný postoj. Born byl totiž kromě vědce a společenského kritika i jednou z klíčových postav středoevropského svobodného zednářství, které učinil platformou pro setkávání vzdělanců té doby. „Born se stal přední osobností evropské vědy, položil však také především základy vědeckého života v Čechách. Slavnou kapitolu tohoto Bornova působení představuje prvý vědecko-kritický časopis pražský *Prager Gelehrte Nachrichten*, jehož byl Born redaktorem“ (Antonín, 2003, str. 156). Jako zednář byl Born neobyčejně aktivní, nejprve roku 1771 reorganizoval pražskou lóži U tří korunovaných sloupů a o několik let později založil ve Vídni slavnou lóži K pravé svornosti. Ve Vídni redigoval odborný zednářský časopis *Physikalische Arbeiten der eintächtigen Freunde in Wien*. Po odjezdu Borna

¹⁴ Bornova parafráze na slavný Leibnitzův spis *Monadologie*.

do Vídně se vedení společnosti ujímá Jan Mayer, který v roce 1784 spolu s dalšími členy nechává zaregistrovat společnost u Josefa II. jako Královskou českou společnost nauk.

Jak již bylo naznačeno dříve, málokdy byla filozofie 18. století „čistá“ bez aplikací poznatků z jiných oborů. V Čechách to platí dvojnásob. *„V prvních třech desetiletích 18. století je publikační činnost našich jezuitů v oboru filosofie až nápadně malá a iniciativa přechází v tomto směru spíše na profesory arcibiskupského semináře, jimiž v té době byli hlavně členové premonstrátského a cisterciáckého řádu“* (Sousedík, 1997, str. 262). Později jsou filozofické snahy u nás ovlivněny zejména úvahami německého filozofa Christiana Wolffa. Wolff vypracoval jakousi přirozeněprávní teorii v duchu tehdejších snah, zejména zmiňovaných francouzských a anglických filozofů. Velmi zajímavá a originální je koncepce „krasodušství“ Karla Jindřicha Seibta. Seibt byl profesorem „krásných věd a dějin učenosti“ na pražské univerzitě a svými přednáškami nadchnul zejména tehdejší mládež. Naopak odpor vzbudil u svých kolegů, přednášejících zejména exaktní vědy a u některých kněží. *„Seibt představil své krasodušství jako vědu všech věd, jako královnu vzdělanosti vůbec. Přírodní vědy a bohosloví se mu staly poddanými krásných věd“* (Haubelt, 2004, str. 322). Krasodušství, pomocí věd jako je umění, historie a etika, mělo přirozeně zušlechťovat a vychovávat lidi v duchu tehdejší tendence k utvoření absolutního a dobrého člověka.

18. století v Čechách mělo i svého vynálezce, který se proslavil po celém světě. Nebyl jím nikdo jiný, než Václav Prokop Diviš, vynálezce hromosvodu. Diviš byl tehdy rozhodně nejslavnější a nejznámější osobou daleko za hranicemi Čech. Ačkoli toto srovnání může působit nezvykle,

je dobré si uvědomit, že obdobné popularity dosáhl o století dříve pouze Jan Ámos Komenský.

V této kapitole bylo vyličenno to, co se o 18. století dočteme v běžně dostupné literatuře. Existují sice publikace, v nichž je náznak odvrácené strany epochy, která si vysloužila označení „Věk rozumu“, ale ty, co do rozsahu a mnohdy i přesnosti, nejsou příliš obvyklé a relevantní. Onou odvrácenou stranou není nic jiného, než-li, v době jistého celospolečenského uvolnění a hledání nových hodnot, výskyt takových fenoménů jako magie a alchymie na straně jedné a projevů otevřeného šílenství v tvorbě na straně druhé. Ne náhodou hledá Michel Foucault historické kořeny pojmu duševní choroby právě v době osvícenství a na konci své studie dochází k závěru že: *„Dílo a šílenství byly však v osvícenské zkušenosti spjaty ještě hlouběji a v jiné rovině: paradoxně tam, kde se navzájem vymezovaly. Existovala oblast, v níž šílenství dílo ironizovalo, zpochybňovalo, měnilo jeho imaginární krajinu v patologický svět fantazmat; byla to řeč blouznění, a ne řeč díla. A naopak: blouznění potvrzené jako dílo přestávalo být ubohým šílenstvím“* (Foucault, 1993, str. 204). Je zřejmé, že v jakékoli revoluční myšlenke musí být něco, co se do té doby nikdo neodvážil tvrdit, protože by tím bořil doposud platné normy a hodnoty. Taková myšlenka je buď šílená nebo geniální, v každém případě zůstává originální. Rozdíl mezi oběma póly nebývá vždycky zcela zjevný.. Jestliže u hermetických řádů je jejich socio-psychologická funkce evidentně vyhodnotitelná jako přínosná, normální a s ohledem na potřeby tehdejší společnosti nanejvýš důležitá. U některých solitairů hermetických věd se může zdát, že tyto aspekty spolu kolidují a jejich význam není tak jasný. O tom ale více později.

Pro takový typ lidí nám nejvíce bude vyhovovat označení obzvláštník *„k odlišení od tradovaného pojmu*

podivín..., který je synonymem psychiatrického diagnostického termínu psychopat a nese v sobě implicitně pejorativní hodnocení. V obzvláštníkovi necítíme jen uchýlenou zvláštnost podivína, ale i kreativní ozvláštnění v pohledu na svět, který všední a každodenní schémata zakrývají" (Borecký, 1999, str. 18). V rámci práce není vynášet apriorní a konečné soudy o tom, kdo byl obzvláštník a kdo ne. Nicméně podstatné se zdá být si tento aspekt vůbec uvědomovat. Mnoho hermetických autorů, ať už těch v 18. století nebo těch po nich, mezi „normalitou“ a odchylkou od ní často záměrně oscilují. Velmi duchaplně tak svou filozofii chrání před snahou exoterní majoritní společnosti vše banalizovat, ještě před tím, než se nad věcí zamyslí.

IV. Hermetické řády 18. století

V 18. století dochází k závažným společenským změnám, které na jednu stranu přímo ovlivňovaly hermetickou linii myšlení, na stranu druhou jimi byly do značné míry inspirovány samy. To samozřejmě prospělo oběma skupinám. Vzniklé klima, jež nemá v moderních dějinách obdoby, bylo ideální živnou půdou pro skutečné zasvěcence všeho druhu i jejich odvěké antipody - totiž šarlatány a pomatence. Na úrovni skupin, tedy tajných společností, dávala doba možnost jejich vystoupení z „ilegality“ (nikoli samozřejmě anonymity) a tím do jisté míry masové rozšíření řádů. Nejdříve se tak stalo na poli svobodného zednářství roku 1717 v Londýně založením první Velké lóže.¹⁵ Konstituce (*Old Charges*), sepsaná pastorem Jamesem Andersonem, o kterou se dodnes hodnotové systémy všech zednářů opírají, je datována rokem 1723. *„Byl to on, kdo shrnul a upravil konstituce, je to pouze jeho dílo a ne ničí jiné, jemu tak patří všecken triumf a sláva“* (Waite, 1996, str. 25). Zednářská idea se rychle šíří do celého světa, nejprve do Francie, kde je první Velká lóže založená roku 1756, nicméně lóže zde prokazatelně existují již v letech dvacátých. *„Je nesprávné mínění, že se v nich (lóżích pozn.a.) přímo připravovala francouzská revoluce a že se na ní podílely, jak se často uvádí. Někteří zednáři byli ovšem jakobíni a revolucionáři, avšak byli jimi na vlastní odpovědnost a jako jednotlivci“* (Kischke, Andicz, Haubelt, 1997, str. 25). Hodnoty svobodného zednářství, a s tím spojené zakládání pracujících dílen (zednáři nazývají svá setkání pracemi a lóže dílnami), se brzy dostávají do Spojených států amerických, kde se členy řádu stávají například i prezidenti George Washington a Benjamin Franklin. Zednářství zde dostává daleko otevřenější podobu ve smyslu

¹⁵ Datum 24. června 1717 je někdy chápáno jako rok vzniku zednářství. Ustanovující schůze se uskutečnila v hostinci „U husy a rožně“.

profanace jeho členů a záměrů, rovněž filantropická činnost dílen je nesrovnatelně větší. V Itálii se první lóže zakládá v roce 1733, ve Švýcarsku roku 1736.

O rozkvětu zednářské myšlenky u nás, respektive v Rakousku, máme první zprávu od dob, kdy „přijala společnost přátel kříže zásady i organizaci svobodných zednářů a dne 24. června 1726 (v den sv. Jana Křtitele, patrona starých hutí stavitelských) založil hrabě Špork skotskou lóži „u tří hvězd“ v Praze a byl zvolen prvním jejím velmistrem“ (Mašlaň, 1993, str. 8). Vůdčí role ve svobodném zednářství s ohledem na jejich společenské postavení připadla příslušníkům šlechty.¹⁶ Navzdory obecně rozšířené představě o svobodných zednářích jako nositelích osvícenské ideologie nelze nevidět, že svobodné zednářství představovaly ve druhé polovině 18. století přinejmenším dva protichůdné proudy, z nichž jeden byl reprezentován neorosenkruciánstvím, které však nakonec podlehl radikálnímu osvícenskému proudu spojenému s působením řádu iluminátů. Přitom ale oba tyto směry, z hlediska myšlení 18. století protikladné, spojovala jednotná zednářská symbolika, byly součástí vyšších zednářských struktur a jejich stoupenci se nemohli vyhnout i poměrně těsným osobním kontaktům. Zásady zednářské tolerance a solidarity je nutily žít pod jednou střechou, jak dlouho je to jen možné, až do rozhodného úderu státní moci, která zakázala jakékoli zednářství bez ohledu na jeho orientaci. Nejprve byl císařem Josefem II. v roce 1786 omezen počet lóží v hlavních městech monarchie na tři, ale už v roce 1794 byla činnost jakýchkoli lóží uspána úplně. Tím se zednářství 18. století vskutku stalo společenskou laboratoří, místem tříbení duchů, názorů

¹⁶ Na lóžových seznamech nacházíme například příslušníky těchto aristokratických rodů: Auersperg, Canal, Kolowrat, Sweerts, Šternberg, Špork, Taaffe, Waldstein, Mitrowský, Thurn, Malovec, Kotz z Dobrze, Hildprandt, Pignatelli, Schaffgotsch, Künigl, Wallis, Vernier, Sylva-Tarrouca, Kounic, Clam, Gallas, von Reuss, Nostic, Harrach, Hartig, Umwerth, Pacht z Rájova, Nigroni, Brady, Thun, Neiperg, Mac Neven, Neuberg, Czernin, vévodové Mecklenburg – Strelitz, Lažanský, Mladota, Bienenfeld, Štampach, Wratislav, Salm, Wurmser, Clam-Gallas, Salm-Reifferscheidt, Běšín, Brandeis, Gersdorf, Harnach.

a postojů, které byly formulovány a diskutovány a tato vnitrozednářská diskuse vytvořila předobraz demokratické společnosti i obrozeneckého dialogu.

V Německu je zednářství reprezentováno první identifikovatelnou rosenkruciánskou organizací Gold-und Rosenkreuz (Zlatý a Růžový kříž). Ta vznikla roku 1757 pravděpodobně za vydatného přispění záhadného alchymisty Hermanna Fictulda. Některé prameny ale dávají primát čistě zednářské lóži „Absolon“ založené údajně roku 1737 v Hamburku. Podle Christophera McIntoshe je ale nejvlivnějším z německých zednářských řádů „řád /Striktní observance/ založený Karlem Gotthelfem, baronem von Hund v roce 1764, který kladl důraz na údajný templářský původ a tvrdil, že právě Němci jsou přímými dědici autentické templářské tradice“ (McIntosh, 1997, str. 111). Není v možnostech této práce příliš detailně nastínit jinak velmi zajímavé vztahy neorosenkruciánů, zednářů a iluminátů a jejich vzájemné konotace v spleťtí síti tehdejší doby. Nicméně v těch nejhrubších rysech vypadala situace takto: Centrem neorosenkruciánského hnutí byla Praha, Řezno a Frankfurt nad Mohanem, později se hnutí přesunulo z důvodů perzekuce ze strany státní moci do Polska a Ruska. Hlavními centry působení řádu iluminátů se staly Mnichov, Ingolstadt a Eichstädt. Zednáři působili v podstatě ve všech hlavních, i některých menších městech Evropy. Pro nás je ale samozřejmě klíčová především Evropa střední, kde je v 18. století počet lóží, co do výskytu i rozmanitosti, největší. Za všechny proto jmenujme Prahu, Vídeň a Berlín. Jen pouhý demografický přehled napovídá, že kontakt, spolupráce a tím i podobnost myšlenek takových společností byl značný. Doktrínu svobodných zednářů už známe, přejdeme tedy k neorosenkruciánům a později k iluminátům. Čím se tedy liší neorosenkruciánství od svobodného zednářství? Především se jedná o jiné provádění rituálů, které byly ovlivněny jinými

prvky, než-li v zednářství „v tajné vědě Zlatých a Růžových křížáků sehrála jistě velkou roli alchymie..., jádrem však bylo kabalistické myšlení, které získalo v evropských mystériích své domovské právo přinejmenším už v době renesance...” (Marx, 1999, str. 61). Jiná byla i hierarchie a uspořádání řádu, místo klasické zednářské triády (učení, tovaryš, mistr) používali rosenkruciáni devět zasvěcovacích stupňů.¹⁷ A to: Junior, Theoreticus, Practicus, Philosophus, Minor, Major, Adeptus Exemptus, Magister, Majus. Některé zdroje ale uvádějí i vícestupňové rituály. O tom, jaký vliv mělo rosenkruciánství a veškeré záležitosti zavánějící aspoň trochu něčím tajemným a nadpřirozeným, velmi dobře ilustruje životní osud Christophera Wöllnera (1732-1800). Wöllner byl kromě zednářství zasvěcen rovněž do rosenkruciánských mystérií, kde dosáhl dokonce osmého stupně zasvěcení. O jeho poněkud zvláštním životním postoji, jenž ho nakonec učinil prakticky „panovníkem“, namísto neschopného vládce Bedřicha-Viléma, vypovídá i nařčení jeho bratrů z devalvace tajemství v neprospěch řádu. „Wöllner totiž pevně věřil, že adepti osmého stupně jsou schopni nechat vylíhnout kuře z natvrdo uvařeného vejce” (McIntosh, 1997, str. 127). Když zjistil, že tomu tak úplně není, začal alespoň hledat někoho, kdo by jeho zkušenosti a zarputilost dokázal patřičně ocenit. Prostřednictvím další pozoruhodné postavy Johanna Rudolfa von Bischoffswerdera se seznámil, kde jinde než v bratrstvu, s panovníkem Bedřichem-Vilémem. Ku příležitosti panovníkova přijetí do bratrstva dokonce přečetl uvítací řeč a bylo rozhodnuto. Stal se ekonomickým poradcem panovníka a funkci jemu svěřenou rozhodně nezneužíval. Myslel na chudé, zakládal sirotčince a snažil se reformovat náboženskou strukturu státu. Během panovníkovy vlády byl jeho „duchovním

¹⁷ Faktem však zůstává, že každý rosenkrucián zpravidla byl zednářem, tedy klasickou třístupňovou hierarchizací musel, tak jak tak, projít. Některé rosenkruciánské lóže ji navíc měli zavedenou přímo ve svých ritech. Ostatně i samo zednářství má v některých rituálech zavedené více než třístupňové stupně. Například takzvaný a již zmiňovaný „Skotský ritus“.

otcem" a mentorem způsobu vládcova myšlení. Historiky bývá Wöllnerovi přisuzován ne jeden nelichotivý přídomek. Skutečnost je ale taková, že nebyl zlým člověkem, pouze dokázal stejně jako mnozí před ním a po něm využít určité panovnickovy slabosti. V případě Bedřicha-Viléma to nebylo nic složitého.

Nezbývá než charakterizovat Řád iluminátů, který je zároveň třetím významným tajným spolkem osvícenství. Založen byl 1. května roku 1776 Adamem Weishauptem - profesorem ingolstadtské univerzity k jedinému účelu - boji proti jezuitům a šíření osvícenských myšlenek. *„Jestliže předchozí společnosti byly spíše konzervativním až protiosvícenským hnutím, potom /tajný svaz iluminátů/ byl jejich protikladem. Byl protikladem již v tom, že se na rozdíl od nich zabýval spíše vědami, jež bychom mohli nazvat humanitními: vedle praktické filozofie kamerálními a politickými vědami, uměním a studiem jazyků"* (Kroupa, 1986, str. 78). Ilumináti si upravili zednářskou symboliku a vytvořili vlastní smysl a hierarchii hodnot. Tajný svaz iluminátů pracoval konspirativně: každý člen řádu přijímal krycí řádové jméno zpravidla podle některé postavy z antického starověku a přejmenována byla i místa působení řádu - Mnichov, kde bylo hnutí nejsilnější, byl označován jako Athény, Ingolstadt jako Eleusina. Řád měl tři stupně a každému stupni byl předepsán rozsah a směr studia a povinnosti, které měl člen plnit. Noviciát spočíval ve studiu spisů anglického ekonomy Adama Smithe, četbě Lessingova *Nathana*, který platil za "knihu moudrosti" svobodného zednářstva, četbě Goethova *Egmonta* a Wielandova *Agathona*. Ve druhém stupni, zvaném *minerval*, prohlubovali ilumináti svoji znalost děl antických autorů, především Seneky, Epiktéta, Plutarcha a Salustia. Ve třetím stupni zvaném *osvícený minerval* měl být iluminát seznamován se současnou francouzskou ateistickou a materialistickou literaturou četbou spisů Holbachových a

Helvetiových. Teprve Areopagus, vysoce utajovaná skupina řídicích činovníků řádu, prováděla praktickou infiltraci myšlenek radikálního osvícenství do společnosti prostřednictvím členů, zaujímajících významné postavení ve společenské hierarchii. Způsob boje iluminátů proti jezuitům, totiž z každého učinit špiona ostatních, byl korunován úspěchem, ale neměl dlouhého trvání. Řád byl oficiálně zrušen v roce 1785 a příslušnost k řádu byla tvrdě postihována. Ilumináti tak splynuli v tu dobu již se zcela reformovaným zednářstvím. Velmi důležitý a příznačný je i tvrdý spor mezi Růžovými křižáky a Ilumináty. Ten v některých momentech přerůstal díky naprosto odlišným názorům na formování společnosti v otevřený boj mezi oběma tábory. *„Dva mocné tajné svazy, které dosud představovaly dva zcela různé světy, povstaly proti sobě. Oba řády musely vstoupit do sporu, poněvadž svoje učedníky chtěly přijímat ze stejného prostředí. Oběma se zdálo zednářství nejvydatnějším polem k získání nových členů“* (Lennhoff, 1997, str. 43).

Posledním řádem, jehož doktrínou a historií se musíme zabývat, studujeme-li esoterní řády 18. století, je učení „neznámého filozofa“ Louise Claude de Saint-Martina, takzvaný martinismus. O samotném filozofovi bude ještě řeč v příští kapitole, která se bude zabývat jednotlivými osobnostmi, věnujícími se hermetismu, stejně jako o jeho učiteli Martinézim de Pasquallym. Pasqually vytvořil učení zvané martinézismus, jehož základní tezí byla nutnost reintegrace člověka zpět na své původní místo v univerzu. Reintegrace vede podle Pasquallyho k bytostné negaci principu zla za asistence jakýchsi andělských bytostí, jež v průběhu evokace vyvolával. Jeho žáci založili snad až po mistrově smrti řád známý pod jménem Elus Cohen.¹⁸

¹⁸ V překladu „Vyvolení kněží“. Celý název tohoto řádu zní: L'Ordre des Chevaliers Macons Elus Cohen de l'Univers.

Saint-Martin pokračoval v duchu mistrova konceptu, ale snažil se o vytvoření vlastního učení, které do značné míry z martinénizmu vycházelo. Vědom si nebezpečnosti vstupování do astrálu pomocí theurgických operací prováděných Pasquallym, vystavuje své učení na, pro něj přirozenější formě evokace, boha v nitru každého člověka, takzvané „vnitřní cestě“. Své učení staví na triádě: pád člověka, jeho vzestup a konečně reintegrace do původní formy. Martinisté toho hodlají dosíci společně prováděnými rituálními pracemi i individuální, autodidaktickou cestou každého adepta. Saint-Martinovým vzorem, kterého však nikdy nepoznal, byl mystik a hermetik Jakub Böhme, z jehož pojetí boha a jeho funkcí ve světě vycházel nejvíce. Pregnantně vyjadřuje smysl a podstatu řádu znalec martinismu Milan Nakonečný: *„Iniciace, kterou martinismus podává, má člověka pouze uvést na cestu za vyšším poznáním, jehož cílem je mravní přeměna člověka. Jejím smyslem není indoktrinace jako taková, nýbrž pouze uvedení na cestu tohoto obsahu poznání a tohoto způsobu poznávání, které uspokojují lidskou potřebu transendence, které rozšiřují vědomí člověka o nové dimenze, v nichž už poznání vytváří jednotu s životním stylem v dokonalé souhře myšlení, cítění a chtění“* (Nakonečný, 1991, str. 4-5). Martinismus zůstává jedním z nejoriginálnějších a nejpřirozenějších teosofických systémů posledních staletí. Zároveň představuje skutečně esoterickou větev způsobů myšlení, nezatíženou politikařením a zděděnou po filozofech a jejich školách popsanych v druhé kapitole. Ačkoli bylo v 18. století pravidlem, že členy řádu se mohou stát pouze zednáři, lze toto opatření chápat pouze jako prevenci nežádoucí infiltrace osob, které chtěly vstupem do řádu získat pouze přístup v té době k tolik kýženému „tajemství“ bez potřeby opravdového „hledání“. Tolik k martinismu a jeho doktríně, do širších souvislostí ho zasadíme až v příští kapitole.

Výše popsané řády patří k základním stavebním kamenům složitě a mnohdy spletené mozaiky filozofických paradigmat doby. Je jasné, že zásadní roli hrálo svobodné zednářství, bez jehož pevné struktury a funkcí by žádný z ostatních spolků neměl dlouhého trvání.

Osvícenství neoplývá pouze těmito dlouhou dobu vytvářenými řády, nýbrž dává vzniknout i novým řádům, společnostem i pseudořádům. Ty mají někdy více, někdy méně podobných rysů s neorosenkruciány, zednáři či ilumináty, kteří vždy tvořili přinejmenším jejich společnou ideovou základnu. Většinou se tyto organizace nechaly inspirovat i jinými vlivy a mnohdy i čirou fantazií, jež přerůstala často v jen těžko uvěřitelné paskvily původních řádů. Zejména východní, a v tu dobu populární, egyptská kultura se stávala oblíbeným motivem (Memphis Misraim). Blíže si popíšeme smysl a původ takového počínání v další kapitole. Patrně méně častým jevem je vytváření neexistujících tradic a hodnot tajných společností, vyúsťujících v zakládání parazednářských spolků (Řád kotvy, Řád Argonautů). *„Jejich členové, muži i ženy, se scházeli za teplých letních podvečerů na ostrůvku v zámeckém jezírku, na kterém byl zbudován chrámek v antickém stylu, uvnitř něhož byla knihovna. Pořádali se přednášky, doprovázené tancem a zpěvem... dámy si tam hledaly partii“* (Antonín, 2003, str. 47).

V. Osobnosti hermetických škol a směrů

Prvním legendárním filozofem je mystik a autor několika netradičních teologických prací Emmanuel Swedenborg (1688-1772). Obdobně jako Ignác Born byl i Swedenborg ve Švédsku velmi úspěšným vědcem. Za svůj život podniká celkem 11 dlouhých cest za hranice Švédska (na jedné z nich navštívuje i Prahu) a věnuje se dalšímu studiu, které zahrnuje kosmologii, anatomii, fyziologii, politiku, ekonomii, metalurgii, mineralogii, důlní inženýrství a chemii. Během své vědecké kariéry publikuje řadu rozsáhlých prací k nejrůznějším vědeckým i technickým otázkám. Své kosmologické představy rozvádí v třisvazkové práci s názvem „Filosofické a mineralogické práce“, zkoumání povahy lidské duše pak v práci „Ekonomie živočišné říše“. Jeho biologické studie nervového systému a mozku jsou uznávány jako první správné pochopení funkce mozkové kůry a dýchacích pohybů mozkové tkáně. Mimo to prokázal svůj tvořivý talent nakreslením proveditelných skic budoucích strojů, včetně letadla, ponorky, parního stroje, vzduchové pušky a stáložárných kamen. Dnešní vědci se shodují, že jeho objevy otevřely cestu k základům nervové a smyslové psychologie. Ze Swedenborgových deníků víme, že v roce 1743, kdy je na vrcholu vědecké kariéry, se mu začínají otevírat brány do jiných nežli pozemských světů. Pomocí jakýchsi bdělých snů, stavů transu a duchovní meditace je schopen komunikovat s anděly a vidět události, které se odehrávají daleko od něj. *„Zjištěno jest, že Swedenborg předvídal veliký oheň ve Štokholmu dne 1. září r. 1759, ač dlel v Göteborgu. Oheň vypukl o 6. hod. a o 8. hod. byl uhašen, vyhořely tři domy právě před domem Swedenborgovým. Druhý den ráno všecky podrobnosti, které Swedenborg předpověděl, byly poslem ze Štokholmu přišedším Swedenborgovi a jeho známým potvrzeny. Podrobnosti dotvrzuje Imanuel Kant, slavný filosof*

německý" (Zachar, 1914, str. 40).¹⁹ Tyto četné zážitky mu slouží jako zdroj k vypracování vlastní, zcela originální teologické koncepce. O jeho mysticko-spiritistické teologii bychom mohli hovořit jako o teologii zkušenostní nebo zážitkové. V knize „Nebeská tajemství“ se snaží detailním výkladem knih *Genesis* a *Exodus* najít opravdové Boží poselství. V jiných dílech jako například v „Nebi a pekle dle viděného a slyšeného“ velmi podrobně popisuje principy odchodů duší do pekla či ráje a jejich tamější úlohy. Pro lepší pochopení autorovy dikce a povahy jeho díla, krátká citace: „*To, že nebe v celku i částech představuje člověka, a že pochází to od Boho-Člověčenství Páně, jeví se jako důsledek všeho toho, co v předchozích oddílech bylo pověděno a ukázáno... I. že pán jest Bohem nebe; II. že Božství Páně tvoří nebe; III. že nebe sestává z nescíselných společností, a že každá společnost jest nebem v menší podobě a každý anděl v podobě nejmenší; IV. že celé nebe ve svém souboru představuje jediného člověka; V. že i každá společnost v nebi představuje jediného člověka; VI. že tudíž každý anděl má dokonalou lidskou podobu. To vše vede k závěru, že Božství, poněvadž tvoří nebe, jest co do podoby Člověčenstvím*“ (Swedenborg, 1912, str. 54).²⁰ Ze Swedenborgových spisů je zřejmé, že tento učenec evidentně osciloval mezi normalitou a odchylkou od ní, byl obzvláštníkem. Jeho líčení přesné podoby jiných světů, lidí tam pobývajících a jejich pravidel, mnohdy vyvolává komické souvislosti a u mnohých pasáží se jen stěží dokážeme ubránit smíchu. Při četbě některých jeho textů lze cítit nápadné analogie s mnohem slavnějšími Swiftovými Gulliverovými cestami, které Swedenborg určitě znal. Přesto

¹⁹ Některé, zejména prvorepublikové prameny uvádí jako místo pobytu Swedenborga při požáru Göteborg, novější literatura hovoří o Londýně.

²⁰ Citovaná kniha je překladatelským počinem Jaroslava Janečka, majitele vydavatelství spisů EM. Swedenborga, největšího znalce jeho spisů, jenž jeho dílu zasvětil celý svůj život. Kniha je předprvorepublikovým vydáním a jako taková je vzhledem k její povaze čitelná velmi komplikovaně. V roce 1932 vychází její druhé vydání.

je dodnes jedním z neoriginálnějších a rozhodně nevlivnějších reformátorů křesťanských myšlenek. Dodnes existuje jím založená církev „Nový Jeruzalém“ a po celém světě je více než 20 organizací, zabývajících se jeho myšlenkami včetně České republiky. Patrně nejslavnější organizací je legendární „Swedenborg society“ sídlící v Londýně. Swedenborg si jako mnoho hermetiků před ním uvědomil, že je nutné najít a osvětlit pravý skrytý význam bible. Jeho metody jsou přitom zcela netradiční a originální. Když si uvědomíme, že v té době neexistovala žádná psychoanalýza a o vnitřních procesech v psyché se mnoho nevědělo, teprve pak pochopíme, jak silná musela být touha tohoto muže po setkání s Bohem. Stručně jeho filozofii můžeme charakterizovat jako křesťanskou obdobu kabalistické theosofie. Někdy se hovoří o vlivu jeho myšlenek na Svobodné zednářství. Pravdou ale je, že *„není žádný důvod k tomu, abychom se domnívali, že přináležel k řádu... ačkoli se mnoho lóží a rituálů jmenovalo právě po něm. Spojen s řádem byl jen na základě jeho mystického smyslu“* (Waite, 1996, str. 446).

Dalším z velkých solitérů hermetismu 18. století je kontroverzní a tajemstvím zahalená osoba hraběte Saint-Germaina (1691-1788). Již z životopisných dat, vymezujících jeho délku života, je jasné, že jejich pravděpodobnost není velká. Avšak podle největšího Saint-Germainova životopisce historika Gustava Volze se světoběžník skutečně dožil 97 let. Ostatně samotný hrabě o sobě tvrdil, že je stár 2000 let, jindy zas „pouhých“ 350. Otazníků kolem Saint-Germaina je ale daleko víc. Předně, není známa ani jeho identita, hrabství nesoucí jeho jméno neexistuje a samotný hrabě vystupuje záměrně pod falešným jménem. *„Bylo však běžné, že příslušníci nejvyšších vrstev cestovali inkognito - a v případě syna z knížecího rodu, který se z politických důvodů nesměl hlásit ke jménu svého otce - je to dokonce*

jediné možné řešení" (Antonín, 2003, str. 180). Podle nejrozšířenější teorie měl totiž být Saint-Germain synem posledního sedmihradského knížete Františka II. Rakoszyho, vůdce neúspěšného protihabsburského povstání. Spekulací o jeho původu je nicméně celá řada. O první polovině života Saint-Germaina nevíme nic. Snad podnikl daleké cesty po Indii a Dálném Východě, kde se seznámil s tajemstvím přípravy zázračného elixíru. Účinkům tohoto elixíru se přičítala jeho dlouhověkost - Saint-Germaine na otázky po svém stáří odpovídal vyhýbavě a nesnažil se vyvracet legendy, které čas od času hovořily o jeho nesmrtelnosti. Ostatně o jeho nesmrtelnosti byl přesvědčen i Voltaire. Nejprve ve Francii a později v Rakousku řídil továrny na barvení látek. Saint-Germain o sobě tvrdil, že je alchymistou, jenž zná jistá tajemství. Pravdou je, že proceduru barvení látek se mu podařilo výrazně zdokonalit. Podle některých autorů je autorem spisu „Nejsvětější trinosophie“, podle druhých je jeho autorem Cagliostro. René Alleau vyslovuje domněnku, že jde o kolektivní dílo několika autorů. Alegorický, hluboce imaginativní a snový spisek je nicméně velice pozoruhodný, v roce 1996 jej přeložil a fragment v revui Analogon uveřejnil Ivo Purš. „*Za dva roky mé utrpení skončí; tehdy moji kati naleznou kobku prázdnou; a záhy, očištěn čtyřmi elementy, čistý jako génius ohně, opět vstoupím na místo slávy, kam mne pozdvihne Božská dobrota; avšak jak je tato hranice ještě vzdálena (Saint-Germain, 1996, str. 102)*! Hnutí New age chápe Saint-Germaina jako reinkarnaci velikánů minulých dob. Mezi jeho největší zásluhy má údajně patřit ovládnutí takzvaného „Sedmého paprsku“ neboli „Fialového plamene“ později znovuobjeveného Nikolou Teslou. Saint-Germain udivoval ovládnutím tohoto snad elektrického výboje řadu aristokratů i panovníků. Během života nashromáždil značné jmění, což vzbuzovalo závist a zášť v řadách

tehdejších adeptů tajných věd, kteří ho nakonec svými pomluvami zničili. Na stranu druhou je pravdou, že postava hraběte Saint-Germaina je přinejmenším rozporuplná a o jeho životě a dovednostech koluje více lží a smyšlenek, než-li historicky doložitelných faktů. Saint-Germain je typickým příkladem člověka, který dokázal pochopit a využít náklonnost lidí a doby k "tajným" dovednostem, jež ať už doopravdy nebo jen fingovaně ovládal.

Další dvě osobnosti, které neodmyslitelně patří do námi sledované epochy jsou Antoine Court de Gébelin (1719-1784) a Jean-Baptiste Alliette (1724-1791) (známější pod pseudonymem Etteilla, což je jeho původní jméno napsané od konce).²¹ Oba dva mají společný zájem, jímž je Tarot, oba dva ale z poněkud jiného úhlu. Gébelin jako jeho znovuobjevitel a teoretik, Etteilla jeho první profesionální vykladač. Antoine Court de Gébelin byl protestantským pastorem, žijícím ve Švýcarsku. V roce 1762 opouští Švýcarsko a odjíždí do Francie, kde žije až do své smrti. Roku 1771 je iniciován do pařížské lóže svobodných zednářů „Les Amis Réunis“. V lóžích se seznamuje s mnoha zajímavými osobnostmi a základy esoterních nauk, které ho fascinovaly. V roce 1778 je dokonce účasten Voltairovy iniciace v lóži Les Neuf Soeurs, ačkoli Voltaire patřil ke kritikům jeho názorů. Zednářský princip tolerance však takové setkávání odlišných názorů v lóžích nevylučuje a v mnoha ohledech je jeho hnacím principem. Gébelin se stává presidentem Společnosti Apolloniene²², zabývající se uměním a vědami. Mezi lety 1773 až 1782 publikuje své stěžejní, monumentální dílo „Monde primitif, analysé et comparé avec le monde moderne“ (Původní svět, analyzován a porovnán se světem současným). V devíti svazcích Gébelin rekonstruuje původní civilizace, obdivuje a popisuje jejich smysl pro

²¹ Roky narození obou osobností nejsou zcela jasné. Někteří autoři uvádějí u Gébelina jako možný rok narození rok 1728 u Allietta rok 1738.

²² Později nazývané Muzeum Paříže.

universalitu, symboliku a duchovní hodnoty. Kniha se zabývá třemi hlavními okruhy: jazyky, mytologií a symboly. Metody používané Gébelinem jsou spekulativní a intuitivní, nemají valnou hodnotu. Avšak esej publikovaná v dodatku knihy, je prvním známým textem o Tarotu, a tím se stává z celé knihy tím nejpodstatnějším. Eсей obsahuje dvě části, jednu od Gébeline, druhá pochází od člověka, o kterém toho mnoho nevíme. Většina historiků se shoduje, že by mohlo jít o osobu Louise-Raphaëla-Lucréce de Fayolle, Comte de Melleta, urozeného kavaleristy a oficíra. Původ Tarotu vidí Gébeline shodně s de Melletem v starověkém Egyptě. „*Court de Gébeline se pokusil analyzovat různé elementy skládající tuto hru obrazů podle jejich exoterní kompozice a rozdělil je na: Společenské hodnosti - Papež, Papežka, Císař, Císařovna, Kejklíč, Poustevník; Dvě osobnosti alegorické - Dábel, Smrt; Čtyři základní ctnosti - Spravedlnost, Síla, Mírnost, Moudrost; Tři elementy astronomické - Slunce, Měsíc a Hvězda; Dvě arkána lidské osudovosti - Zamilování, Kolo osudu; Čtyři elementy osudovosti kosmické - Vůz, Dům boží, Poslední soud, Svět; Konečná karta bez čísla - Blázen, jenž může být postaven kdekoli a proběhnout celou hrou*“ (Lasenic, 2005, str. 25). V posledních letech svého života byl Gébeline pomocníkem kontroverzního rakouského lékaře Franze Antona Mesmera (1734-1815). Mesmer tvrdil, že objevil „živočišný magnetismus“, pomocí něhož a takzvané „zmagnetisované vody“ léčil své pacienty včetně Gébeline. Faktem je, že s Mesmerem se setkávali všichni hermetici, ale například i umělci (včetně Mozarta) tehdejší doby a i u mnohých aristokratů vyvolávala jeho metoda značný ohlas. Ostatně Mesmer nebyl vyšinulcem ani šílencem, a mnoho z jeho teoretických poznatků bylo využíváno moderní medicínou nadále a východní medicínou objeveno již dávno. V podstatě uvedl do praxe to, co říkal už Paracelsus, tedy že působení vůle je podstatnou součástí každé léčebné

procedury. Někteří vědci ho pokládají dokonce za průkopníka léčení pomocí sugesce a jakési primitivní hypnózy. „Právě proto, že nás den ze dne, ba téměř z hodiny na hodinu ohromují nové, nepochopitelné věci a zázraky ve fyzice a v biologii, velmi dlouho a svědomitě váháme, než dnes nazveme nepravdou něco, co včera ještě bylo nepravděpodobné; řada Mesmerových objevů a zkušeností se skutečně bez obtíží začleňuje do našeho dnešního obrazu světa“ (Zweig, 1981, str. 27).

Dnes jsou Court de Gébelin a zejména de Mellet téměř naprosto zapomenuti. Dílo de Gébelina vzbudilo v 18. století ve Francii značný ohlas a jeho kniha se velmi dobře prodávala. Ačkoli, vzhledem k jejím zcela nevědeckým a mnohdy absurdním závěrům, není sama o sobě příliš hodnotná, byla to právě ona, která vzedmula o století později ohromnou vlnu zájmu o egyptologii a Tarot. Dnes je moderními vykladači Tarotu Gébelin nazýván „Otcem moderního esoterického Tarotu“.

Na samotné Tarotové hře a jejím zdokonalení má ale patrně větší podíl již zmiňovaný Etteilla. O jeho mládí nevíme vůbec nic, jedni autoři tvrdí, že byl holičem a parukářem, druzí to vehementně popírají. Jisté je, že se narodil v Paříži jako syn hokynáře. Z pozdějších let existují dokumenty, kde je jako jeho zaměstnání uvedeno „velkoobchodník se semeny“. V roce 1770 vydává svou první knihu, věnovanou možným technikám divinace s obyčejnými hracími kartami. Každé z nich přitom přisuzuje určité vlastnosti a specifická jména, používá přitom klasické francouzské dělení karet na Trefy, Piky, Káry a Kára. V roce 1785 vydává své hlavní dílo „Manikére de se récréer ave cle jeu de partes nomées Tarots“, které je považováno za první dílo, dotýkající se divinačních metod s Tarotovými kartami. Společně s Gébelinem vidí původ karet v Egyptě a dokonce tvrdí, že mu patří v tomto zjištění prvenství.

Okolo roku 1788 Etteilla zhotovuje první balíček karet s esoterickou symbolikou, určený ne k pouhému hraní, ale k čistě divinačním operacím. Podobně jako v Tarotu marseillském, jenž jak Gébelin tak Etteilla znali, ponechává dvaadvacet velkých arkán a šestapadesát malých. Jako první dává Tarot do souvislosti s astrologií a živlovými elementy. V roce 1788 zakládá první organizaci pro studium tarotu a okultních nauk „Společnost interpretátorů knihy Thovtovi“. Od hermetiků 19. století studujících Tarotové dostává Etteilla nejeden nelichotivý přídomek, často se táží po jeho intelektuálních schopnostech a opravdové zasvěcenosti v „tajných vědách“. Často je také obviňován ze skutečnosti, že vše dělal pouze pro peníze, když vycítil onu touhu společnosti po všem tajemném, skrytém a dobrodružném.

Zřejmě nejkontroverznější postavou hermetismu 18. století je jeho „enfant terrible“ hrabě Alexander Cagliostro (1743–1795), což je s největší pravděpodobností pseudonym pro skutečnou postavu Giuseppa Balsama, Sicilana narozeného v Palermu. Cagliostro procestoval v podstatě celou Evropu a snad neexistuje země, kde by nezpůsobil kolem své osoby značný rozruch. Cagliostro tvrdil, že spolu se svým přítelem Althoasem podnikl cestu po Blízkém a Středním Východě, přičemž v Egyptě byl zasvěcen do tamějších mysterií, které žádnému jinému Evropanovi nebyla nikdy prozrazena. Po návratu z cesty zakládá prakticky po celé Evropě „egyptské zednářství“, z kterého později vzniká řád Memphis Misraim. Zajímavostí je, že egyptské zednářství působilo jako smíšený řád, členkami se tedy mohly stát i ženy, což u jiných řádů bylo vyloučeno. Cagliostro jezdil od země k zemi, od panství k panství a všude předváděl svoje neuvěřitelné kousky, jimiž udivoval jak prostý lid tak především aristokracii i panovníky. Mnozí badatelé dnes Cagliostrovo egyptské zasvěcení zpochybňují, náš znalec

Cagliostrova života a literatury o něm, Luboš Antonín si v tomto ohledu všiml zajímavé okolnosti, kterou si dovolíme odcitovat: „Cagliostro používal při svých operacích jako médium malé děti, což se shoduje s evokacemi, které popisuje slavný český egyptolog František Lexa ve své knize *Čarodějnictví v Egyptě*. Zde je zaznamenán případ věštění skrze devítiletého hochy, něco takového v grimoárech není – jen v Egyptě“ (Antonín, 2003, str. 56). Cagliostrův věhlas všemocného léčitele, mocného mága a horlivého zednáře se brzy šíří po celé Evropě. Cagliostro je dobře znám u většiny panovníků, jeho majetek neustále roste. Začíná užívat pseudonymu „Velký Kopta“²³ a zakládat četné aféry, mnohdy s dalekosáhlým politicko-společenským kontextem. Upadá v nemilost u církve a v roce 1795 končí před inkvizičním soudem, kde je odsouzen k trestu smrti. Umírá předčasně v inkvizičním vězení téhož roku.

Ačkoli jsme se o martinénizmu a martinismu částečně zmiňovali v předchozí kapitole, je jejich význam natolik podstatný, že se vůdčími osobnostmi de Pasquallyho a Saint-Martina musíme zabývat trochu podrobněji. O životě obou osobností toho mnoho nevíme. Saint-Martin (1743–1803) se narodil roku 1743, brzy po jeho narození mu umírá matka a on je vychováván adoptivními rodiči. Nejprve studuje práva, ale to mu brzy přestane vyhovovat, začíná v sobě cítit spirituální rozměr, který mu studium práv nedovoluje prohlubovat. Na vojně je jedním z důstojníků přizván k setkání s de Pasquallym (1727–1774) a ze setkání je nadšen. V podstatě ihned začíná jejich vzájemná korespondence, na jejímž základě se začíná profilovat odlišnost filozofických koncepcí obou autorů. Saint-Martin začíná korespondovat s třetím z okruhu kolem de Pasquallyho, Jeanem Baptistou Willermozem (1730–1824). Nastíníme-li

²³ V roce 1791 vydává stejnojmenný román o Cagliostrových osudech J.W. Goethe, což svědčí o Cagliostrově ohromné popularitě.

v nejhrubších rysech snahu všech třech autorů o svébytnost svých filozofií, můžeme de Pasquallyho cestu nazvat teurgickou školou, cestu Saint-Martina mystickou školou a cestu Willermoze cestou filozofickou. Všechny tři systémy přitom mají hodně společného ale i rozdílného. Společnou platformou pro pozdější koncepce všech autorů jim bylo svobodné zednářství a zájem o esoterní filozofie. V případě Saint-Martina a Willermoze to bylo i velmi silné křesťanské založení. Praktiky a základy teurgického systému de Pasquallyho byly nastíněny v předchozí kapitole. Bohužel se jimi nemůžeme zabývat detailněji. Pregnantně vysvětluje a rozčleňuje systémy Saint-Martina a Willermoze přední znalec martinismu R. Ambelain: *„Po smrti de Pasquallyho nám jeho odkaz zprostředkovávají dvě školy. První z nich je vysoce mystická škola „vnitřní cesty“ Saint-Martina. Druhou školou je opatrná a senzitivní cesta Willermoze, zprostředkovaná skrze dogma esoterního zednářství“ (Ambelain, 1946, str. 107).*²⁴ Skutečností zůstává, že jakkoli se praktiky a formy rituálu u všech třech autorů v jejich provádění liší, mají v sobě zakódovány vždy podobné prvky vyšší bílé magie a hluboké spirituality. Právě různost rituálů se stala hlavním tématem korespondence mezi nimi a jakkoli je zajímavá, je tak rozsáhlá, že se jí nelze věnovat podrobněji.

Někteří autoři mezi osobnosti hermetismu 18. století zařazují i Giacoma Casanovu, známějšího ale spíš svými milostnými avantýrami s ženami nejrůznějšího věku i postavení. Jestliže jsme si rozdělili osobnosti hermetismu mezi šarlatány a opravdové zasvěcence, je dle mého názoru Casanova spíš tím prvním. Pravdou ale také je, že byl zednářem, nikoli však v Čechách, kde strávil posledních třináct let života jako knihovník na duchcovském zámku u

²⁴ Citováno dle internetového vydání knihy, publikované na stránkách „Martinistického řádu neznámých filozofií“ (www.moup.com/Files/Ambelain-Le_Martinisme.pdf).

hraběte Waldsteina. Zde píše své proslulé paměti, kde vzpomíná na své cesty a milostné románky. Málokdo si díky nim vybavuje Casanovu také jako autora knih o jazykovědě, matematice, politice a teologii. Casanovovo postavení ve společnosti je možné dnešním označením postihnout jako typicky intelektuálně-bohémské.

VI. Reflexe hermetismu a jeho smyslu u C.G. Junga a dalších autorů

Jak již řečeno, jedním z hlavních a nejstarších oborů hermetických věd byla alchymie. O alchymickou symbolickou řeč a její „vnitřní význam“, o kterém teprve budeme hovořit, se opírala drtivá většina hermetických společností, řádů i jednotlivých hermetiků. Mnohými historiky a vědci bývá hodnocena pouze jako předchůdkyně dnešní moderní chemie. V lepším případě je jimi posuzována jako zajímavá, leč zbytečně tajemná, nesrozumitelná a tím slepá cesta vědy obecně. Ukážeme si, že je to krajně zjednodušující a nesprávný pohled.

Na druhé straně se ve 20. století ve Francii začíná formovat okruh badatelů okolo historika Reného Alleaua, který má zcela zásadní význam pro další výzkum tohoto kulturního fenoménu.

Alleau studoval na pařížské Sorboně ve třicátých letech u Gastona Bachelarda, který koncipoval zajímavé metodologické východisko „nového ducha vědy“ jako protipól k tehdejšími vědeckým paradigmatům. Alleau se nejintenzivněji zabývá studiem dějin filozofie, chemie a farmacie a pod Bachelardovým vedením píše práci na téma „Dějiny alchymie v 17. století“. Do jeho výzkumů však zasahuje válka, v průběhu které se aktivně účastní protinacistického odboje. Po válce pracuje v Africe, kde se seznamuje s tamějšími tradicemi, mýty a zejména úlohou kovářů ve společnosti. V roce 1953 publikuje zásadní práci „Aspekty tradiční alchymie“, která znamená zásadní obrat ve výzkumech počátků, významu a symbolice alchymie.

Nejstarší alchymické texty objevuje v Číně (předcházely alexandrijskému hermetismu, který byl do té doby chápán jako původce alchymie). Velký význam dává také indické a arabské alchymii. Samotný původ slova alchymie

„pochází z arabského al-kímijá, jež se dochovalo v provensálském alkimia a španělském alquimia. Anglické a německé názvy uchovávaly středověkou derivaci, kterou nacházíme také ve starofrancouzských slovech Alquémie a Arménie ze XIII. století (Alleau, 1995, str. 12). V západní alchymii, která nás vzhledem k povaze naší práce zajímá nejvíce, rozlišuje Alleau čtyři kategorie děl: díla připisovaná adeptům, díla zabývající se studiem metalických transmutací, lékařská a farmaceutická díla²⁵, literární a filozofická díla inspirovaná alchymistickou gnózí. Pro samotnou alchymii navrhuje označení „tradiční věda“ namísto doposud užívaného „hermetická věda“, aby tak poukázal na její svébytnost oddělenou jak věcně tak významově od osoby Herma Trismegista. Alchymii chápe jako iniciační nauku. Je tedy nutné ozřejmit, co že to vlastně iniciace je. Všechny nám známé řády, o nichž byla řeč, totiž byly řády iniciačními. Takovou definici nám nabízí další z řady významných badatelů v oblasti dějin náboženství a hermetismu Mircea Eliade: „Obecně se rozumí iniciací souhrn rituálů a ústních naučení, po kterých následuje zásadní změna náboženského a sociálního statusu osoby, která iniciací podstupuje. Pokud tento fakt vyjádříme filozoficky, tak iniciace je rovna ontologické změně existencionálního režimu. Na konci svých zkoušek se neofyt teší jinému způsobu existence, než jaký měl před iniciací - stal se někým jiným“ (Eliade, 2004, str. 4). Právě Eliade vydává tři roky po Alleauovi další významné dílo o alchymii „Kováři a alchymisté (1956)“, kde se s Alleauem shoduje v řadě jeho tezí včetně zásadní role kovářů na formování alchymistických principů. „Nejstarší kořeny evropské alchymie Alleau hledá v mystériích kovářů a metalurgů z ostrova Samothraké, která jsou spjata s kultem Kabeirů,

²⁵ Odvětví alchymie, které se snaží vyrobit nejrůznější léčivé prostředky za dodržení velmi přísných podmínek včetně správných konstelací hvězd, lunárních fází a časů odběru dané rostliny se nazývá spagyrie.

božstev, jež byla považována za »theurgy ohně«. Podle Hérodota pocházela tato mystéria od národa Pelasgů, lidu, který historicky předcházel Helénům a jehož kultura měla posléze zaniknout nebo být překryta vlivem krétsko-mykénské civilizace" (Purš, 1998, str. 1)²⁶ .

Mezi další významné badatele v této oblasti patří Eric John Holmyard a Joseph Needham. Holmyard studoval islámskou kulturu se zvláštním akcentem na její mystickou povahu. Ve své knize vysvětluje samotný vznik alchymie takto: "Kořeny samotné alchymie byly rozličné. Když lidé začali zúrodnovat půdu a chovat dobytek, namísto pouhého schraňování potravy přešli k výstavbě měst, čímž zahájili změnu způsobu života známou jako městská revoluce. Výsledkem této revoluce bylo, že společenství mohla díky nadbytku sklizně, kterou zajišťovali zemědělci, podporovat specializované řemeslníky. Tak se na konci 3. tisíciletí př. Kristem pevně ustavila taková řemesla jako hutnictví, tkalcovství, truhlářství, stavitelství a barvířství. Také bylo vynalezeno umění psaného záznamu, pravděpodobně v Mezopotámii, přičemž jedním z prvních známých dokumentů je hliněná destička zhruba z roku 3600 př. Kristem se záznamem o finanční situaci chrámu" (Holmyard, 1957, str.).²⁷ Zmiňovaný Joseph Needham se věnoval studiu čínské vědy obecně, přičemž věnoval rozsáhlé studie právě čínské alchymii.

Z pozdějších děl jmenujme "Alchymii" J. Van Lennepa z roku 1985 nebo vynikající imaginativní rozebrání smyslu alchymie Alleauova žáka Bernarda Rogera "Objevování alchymie" z roku 1988.

Poselství starověké alchymie se s neobyčejnou razancí připomíná v období renesance a to obzvláště v českých

²⁶ Citováno z článku „Povaha alchymie a její historické výklady“ uveřejněném na portálu www.vhled.cz
Autorem článku je Ivo Purš, který patří mezi nejpłodnější a nejerudovanější autory a překladatele v oblasti hermetismu a alchymie. pozn. a.

²⁷ Citováno dle části překladu Holmyardovy knihy „Alchymie“ z roku 1956, uveřejněném na portálu www.malvern.cz.

zemích, kde vládl proslulý mecenáš a milovník alchymie Rudolf II. Alchymie v Evropě měla velmi silnou a bohatou tradici, o které existuje mnoho kvalitní literatury. Většinou je ale opomíjena nebo zcela vynechávána epocha 18.století, o níž se soudí, že pod diktátem rodící se chemie duch moderní doby zvítězil nad pověramy a chiméramy starých alchymistů. Naproti tomu ve své knize "The Rose Cross and the age of reason" Christopher McIntosh vyslovuje domněnku, že ve Vídni v 18. století žilo a laborovalo na 10000 alchymistů, což je jistě úctyhodné číslo. Český badatel Jiří Kroupa z části potvrzuje jeho domněnku o nepřetržité kontinuitě alchymistické tradice tím, že jenom na Moravě laborovala celá řada alchymistů, převážně z řad aristocracie. Pod tíhou Lavoisierovy koncepce teorie hoření na bázi oxidace a Newtonova gigantického díla "Matematické základy přírodovědy" (1687) začíná skutečná vědecká revoluce a s ní mizí zájem o alchymii. Paradoxem je skutečnost, že sám Newton byl velmi plodným alchymistou a zanechal po sobě více spisů věnovaných této tradiční vědě, než-li těch, jež jsou dnes běžně citovány. Analogickou a hluboce spirituální podstatu alchymie vtípně a výstižně shrnuje Johannes Helmond v knize Odhalená alchymie slovy: "*Obyčejní chemici vaří vodu a své materialie na ohni, kdežto mudrci vaří svůj oheň ve své vodě*" (Helmond, B.D., str. 13)! Dříve než se podrobněji seznámíme s vlivem alchymie na hlubinnou psychologii a s koncepcí Carla Gustava Junga, považujeme za žádoucí odcitovat několik základních myšlenek a definic vyjadřujících se k alchymii obecně. Všechny citace jsou z pera těch nejpovolanejších, tedy Reného Alleaua, Bernarda Rogera a adepta Fulcanelliho, jehož pravá identita není známa. Snahu alchymie a její základní principy shrnuje Alleau: "*Ve vědecké rovině byla alchymie pokusem o smíření základních logických protikladů, které nemohly být vyřešeny řeckou fyzikou. V tomto smyslu a*

ve srovnání s předcházejícím bujným rozvojem rétoriky fyziků se alchymie jevila jako návrat k učení Mystérií. Proto měla už od svých počátků dvojí charakter, racionální strukturu a iracionální nebo supra-racionální substrát" (Alleau, 1993, str. 61). Před započítím každé operace je snad v každém adeptově díle zdůrazňována nutnost hluboké koncentrace, jež má mít charakteristiku spíše velmi intenzivní meditace. "Tato mentální příprava nemá jiný cíl než probuzení vědomí a otevření ducha nezměrnému oceánu, na němž se /zdravý rozum/ nedokáže orientovat. Tradičně tato příprava odpovídá hledání /prvotní materie/, tj. pravé matky Velkého Díla, která byla pro svou univerzálnost vždy považována za široké moře, v němž se nachází počátek života" (Roger, 2005, str. 52). Rozdíl mezi chemií a alchymií, jejich rozdílné cíle i axiologické orientace ozřejmuje adept Fulcanelli v následující stati: "Chemie je nepopíratelně vědou faktů, alchymie vědou příčin. Prvá, omezená na hmotnou oblast, se opírá o zkušenost; druhá dává přednost filosofickým východiskům. Jestliže předmětem studia první jsou přírodní těla, pokouší se druhá proniknout tajemným mechanismem, který řídí jejich proměny. V tom spočívá základní rozdíl obou, a to nám dovoluje říci, že alchymie, ve srovnání s naší pozitivistickou vědou, dnes jedině přijímanou a vyučovanou, je chemií spirituální, neboť nám dovoluje skrze stíny substance zahlédnout Boha" (Fulcanelli, 1996, str. 83).

Z výše uvedeného je jasné, že takový fenomén, jakým alchymie dozajista byla, nemůže zůstat bez povšimnutí vědců, zkoumajících lidské nitro - psychologů. Nejzásadnější teze v tomto ohledu formuloval švýcarský psychiatr Carl Gustav Jung. Jung se narodil 26. července 1875 v Kesswil ve Švýcarsku jako syn pastora Paula Achilla Junga a Emilie Jungové (Preiswerkové). V raném dětství byl Jung spíš samotářský a trávil hodně času přemýšlením a vymýšlením her.

Charakteristickým rysem je u něj hluboká introspekce, jež Junga provází celý život. Škola ho příliš nezajímala a nedosahoval valných výsledků. Přesto se však v roce 1895 zapisuje na Basilejskou univerzitu, kde začíná systematicky studovat přírodní vědy a medicínu. Po přijetí na univerzitu Jung vystupuje ze stínu své samoty, zapojuje se do studentského spolku Zofingia a začíná zde přednášet. Zjišťuje, že ho lidé poslouchají a snad mu i rozumí, což mladého badatele utvrzuje v další práci. Pravidelně navštěvuje svou sestřenici, ale i médium Helenu Preiswerkovou a pečlivě si zaznamenává její chování během seance. Ke konci studií se mladý Jung definitivně rozhoduje pro kariéru psychiatra.

Po zdárně ukončených studiích nastupuje jako asistent Eugena Bleurela na psychiatrickou kliniku Burghölzli. „Bleuler brzy poznal Jungovy schopnosti a velmi mu pomohl v profesní dráze tím, že ho povýšil na jeho zástupce, jmenoval jej vedoucím ambulantního oddělení a zařídil, aby přednášel psychiatrii a psychoterapii na Curyšské univerzitě“ (Stevens, 1996, str. 36). Jung se intenzivně zabýval testem slovních asociací a roku 1906 publikuje první významnou práci *Studie ke slovním asociacím*, od níž se zároveň datuje přátelství s další významnou osobností tehdejší psychologie Sigmundem Freudem. Prvotní vztah obou badatelů se dá s jistou nadsázkou charakterizovat jako vztah otce (Freuda) a syna (Junga).

Na přání Freuda se Jung dokonce stává prezidentem *Mezinárodní psychoanalytické společnosti* a šéfredaktorem psychoanalytického časopisu *Jahrbuch für Psychologie*.

Jejich vztah, narušovaný osobnostními determinantami obou vědců, ale i jinými vědeckými východisky a postupy, vede zanedlouho k vzájemné roztržce a přerušení kontaktů. Více filozoficky i duchovně založený Jung vytýká Freudovi zejména jeho pojetí lidského libida. Nesouhlasí s tvrzením,

že lidské libido je výhradně sexuální a také, že nevědomí je charakteristické pouze pro jednotlivce. Začátkem roku 1913 je tedy přátelství ukončeno a Jung se vzdává funkce prezidenta *Psychoanalytické společnosti*, místa šéfredaktora *Jahrbuch* i veškerých aktivit v psychoanalytickém hnutí. Právě v tomto období se u Junga objevuje to, co je někdy označováno jako „tvůrčí nemoc“. Jung však nepřestává pracovat a i přes občasné extatické stavy, halucinace a vize je nadále velmi plodným autorem. Dalo by se dokonce tvrdit, že mu tyto stavy paradoxně pomáhají a do jisté míry utvrzují v tvůrčích myšlenkách. „*Jungova zkušenost byla podobná tomu, co podstupují šamani, náboženští mystikové i někteří umělci a filozofové (...) Jung sám tuto zkušenost přirovnával k Odysseově Nekyii*“ (tamtéž, 1996, str. 41). Nemoc časem ustupuje a ačkoli se ke konci Jungova života ještě vrací, nezanechává za sebou vážnější následky. Jung se dožívá osmdesáti šesti let a umírá 6. června 1961 v Kusnachtu.

Vzhledem k povaze práce se nebudeme zabývat celou Jungovou koncepcí psychologie. Vynecháme například jeho rozdělení psychologických typů a techniky analýzy snu. Naopak se zaměříme na teorii kolektivního nevědomí, archetypů a proces individuace. Jungova myšlenka tzv. kolektivního nevědomí, jehož základními stavebními kameny jsou archetypy, je nejpodstatnější odchylkou od Freudova pojmu nevědomí, který ho chápe pouze na úrovni jednotlivce. Pro Junga je kolektivní nevědomí soubor sdílených archetypů, „*které představují určité konstanty imaginace či kategorie symbolického myšlení ve smyslu vrozených apriorních forem poznání u Kanta. Archetyp tedy není konkrétním obrazem či symbolem. Je jeho formou, která se s ohledem na sociální a kulturní okolnosti konkretizuje v symbolech a obrazech. Archetypy jsou univerzální, kdežto obrazy jsou jedinečné*“ (Borecký, 2003, str. 37). Poprvé předložil Jung

teorii kolektivního nevědomí v práci Proměny a symboly libida, kde však ještě nehovoří o archetypech, ale o „praobrazech“. Hypotéza archetypů je nesmírně inspirující nejen pro psychiatrii, ale i pro celou řadu jiných vědeckých oborů. Za všechny jmenujme kulturní a sociální antropologii, etologii, sociobiologii, etnologii, religionistiku, ale i filozofii.

V psychologické rovině rozlišuje Jung archetypické složky, jež mají zásadní úlohy v duševním vývoji a sociabilitě každého jedince. Jedná se například o archetypy jako je Persona, Stín, Velká matka, Starý mudrc, Animus a Anima. Mnohé z nich nalézají zobrazené v alchymistických textech a tak usuzuje, že alchymie s těmito symboly automaticky pracuje. Na základě toho začíná alchymii systematicky studovat a nachází v ní vysvětlení a vzor své budoucí psychologické koncepce. Svůj koncept obhajuje slovy: *„Alchymistova práce s látkou byla sice seriózní snahou o proniknutí do podstaty chemických proměn; zároveň však byla také – a to často v převážné míře – odrazem paralelně probíhajícího psychického procesu, který bylo možno do neznámé chemie látky projíkat o to snáze, že onen proces je nevědomým přírodním dějem, stejně jako tajuplná proměna látky. Tím, co se projevuje v alchymické symbolice, je líčená problematika procesu vzniku osobnosti, procesu individuace“* (Jung, 1999, str. 48–49).

Osobnost pak Jung rozděluje na bytostné Já (Selbst) a Já. Bytostné Já má funkci jakéhosi homeostatického dohlázeatele nad naší osobností, je architektem a stavitelem dynamické struktury osobnosti. Jeho smyslem je *individuace* naší osobnosti. Podle Junga je prostředníkem, jehož pomocí se vyrovnáváme nejen se společenským prostředím, ale i s Bohem, kosmem a životem ducha. *Individuací* Jung míní proces, jímž se z nás stává to, co z nás mělo být, pro co jsme byli určeni. Individuaci definoval sám Jung jako

„sebeuskutečnění“. Jinými slovy, cílem *individuace* je to, aby duše člověka dosáhla plného rozvoje, rovnováhy a celosti. Jungovo pojetí *individuace* v mnoha ohledech koresponduje s alchymistickým principem sjednocování protikladů (*coniunctio oppositorum*), symbolizovaném nejčastěji koitem muže a ženy.²⁸

Samotné Já je pro Junga výkonná moc bytostného Já. Já je to, jak uvažujeme sami o sobě, jak sami sebe vnímáme. Systém, který má zajišťovat stabilitu osobnosti, nazývají Jungovi následovníci jako *osu já-bytostné Já*. „*Samotné já je centrem vědomí; o něm hovoříme, když normálně říkáme „já“.* Jeho zásluhou máme trvalý pocit identity (...) (Stevens, 1996, str. 68).

Dílo Carla Gustava Junga můžeme bez jakéhokoli přecenění pokládat v mnoha ohledech za geniální. Spontánní, mnohdy až neuvěřitelná autorova erudovanost a jeho přesah jsou obdivuhodné. Spektrum oborů, jejichž znalost tento badatel obsáhl, je jedinečná nejen jejich samotným výčtem, ale rovněž jejich zaměřením.

Jung se s odvahou sobě vlastní pouští do studia tak zneuznávaných a společností devalvovaných „oborů“ jako je esoterismus či mytologie. U svých současníků si tak většinou vysloužil pouze pohrdání nebo nařčení z nevědeckého přístupu k problematice. Jung svůj postoj v úvodu své studie věnované individuálnímu procesu studie obhajuje a jasně dodává: „*proto se mi jeví jako přinejmenším nepřípadné, když je mi vytýkáno, že mnou sdělené skutečnosti nejsou známy. Necítím se zodpovědný za to, že laické povědomí o psychologii je nedostatečné*“ (Jung, 1999, str. 10). Tento trend bohužel trvá u mnohých autorů dodnes. Přitom pozoruhodné myšlenky, které díky znalosti

²⁸ V esoterní rovině se ono sjednocování protikladů, jenž je pro hermetickou filozofii charakteristické, vyjadřuje termínem „*hieros gamos*“, nebo „*mystická svatba*“. Symbolů vyjadřujících sjednocení opačných pólů je velmi mnoho a v každé hermetické škole, řádu či systému se vyjadřovaly jinak, od nejjednodušších nárysů (například dva trojúhelníky spojené tak, že spolu tvoří symbol dnes známý jako Davidova Hvězda) až po velice složité rytiny naučných tabulí.

takových oborů aplikoval na své koncepce kolektivního nevědomí, archetypů, individuace lidské bytosti atp. jsou dodnes inspirací nebo dokonce základem pro celou řadu humanitních, uměleckých, ale i přírodovědných disciplín.

VII. Vliv hermetismu na význačné osobnosti kulturního života 18. století

Jungovy výklady alchymistických symbolů, jejich interpretace a typologizace, měly značný vliv na poválečné uměnovědce, kteří se podle nich lépe orientovali ve skutečném významu některých děl pozdního středověku a renesance. Mezi ně patřil například průkopník aplikace Jungovy metody na uměnovědu G.F. Hartlaub, který se proslavil zejména studii jednoho z nejslavnějších alchymistických spisů „Splendor Solis“. Dalším historikem umění, opírajícím se o Jungovu metodu, byl již zmiňovaný Jacques van Lennep, autor knihy „Umění Alchymie“, v níž Jungovy poznatky v mnohém doplnil a upřesnil. Za další neocenitelný přínos můžeme považovat pětisetstránkovou Lennepovu knihu „Alchymie“, ve které podává kompletní přehled alchymistické ikonografie.

Po krátkém exkurzu do Jungovy psychologie je načase vrátit se opět do 18. století, abychom se tentokrát detailněji seznámili s vlivy hermetismu na umělce přímo v této historické epoše. Je zřejmé, že nejrůznější esoterní filozofie „*se svými chapadlovitými obrazy, labyrinty, zástupy monster a obsedantními hvězdami, gravitují před anebo za našimi intelektuálními systémy*“ (Alleau, 1995, str. 15-16), což si samozřejmě uvědomovali a dodnes uvědomují umělci. V následujících řádcích si proto představíme tři velikány této oblasti - malíře, básníka a vizionáře Williama Blakea (1757-1827), geniálního hudebního skladatele Wolfganga Amadea Mozarta (1756-1791) a spisovatele, jenž svým dílem vytyčil základní morální hodnoty Johanna Wolfganga Goetha (1749-1832). Všichni tři se nesporně zapsali do dějin svými neobyčejnými uměleckými díly. Zároveň byl jejich vztah k nejrůznějším esoterickým směrům, řádům či školám natolik silný, že se stali i v dějinách těchto řádů součástí jejich historie. Tolik k vysvětlení,

proč se těmito okolnostmi v této práci nutně musíme zabývat. U všech třech autorů se rozhodně dá tvrdit skutečnost, že na jedné straně přispěli svými díly do pokladnice světového kulturního dědictví, na straně druhé do samotného vývoje hermetismu. Stejně tak je zřejmá konotace jejich děl s hermetickým symbolismem, všeprostupujícím principem analogie, ale stejně tak s alchymistickou ikonografií nebo cíli esoterních řádů, zejména pak svobodných zednářů a rosenkruciánů.

William Blake se narodil v Anglii jako syn londýnského punčocháře ve čtvrti Soho roku 1757. Kromě svého nejmladšího bratra ale Blake nikoho z rodiny příliš nemiloval, což je patrné na celé řadě jeho obrazů, kde jsou častými motivy otcovraždy i obrazy s tématy slabých a nemravných matek. Blake je od mládí plachý a společnosti se spíše vyhýbá, to však neznamená, že by byl nerozhodný, nebo že za jeho plachostí stojí hloupost či neschopnost. Naopak jeho myšlenky působí vždy radikálně, pro konformní měšťáky a bigotní katolíky snad až příliš... Blake nikdy nenastoupil na žádnou školu, a vzdělání jako takové dokonce odmítal jako znásilňování lidské přirozenosti a individuality. Později, kdy v sobě rozpoznává určitý malířský talent, nastupuje na nátlak otce do Parsovy kreslířské školy. Po zbytek života pracuje jako rytec a občasný portrétista, což mu vystačí tak tak na holé živobytí. Charakteristickým rysem jeho mládí je přilnutí k Bibli, která se stává tématem pro celý jeho tvůrčí život. To je patrné i z názvů jeho cyklů a jednotlivých grafických listů jako byla „Kniha Jobova“, nebo „Jeruzalém“ či „Ábelovo tělo nalezené Adamem a Evou“. K většině jeho vlastním nákladem vydávaných knih píše vlastní poezii, která je stejně jako jeho kresby a malby charakterizovaná hlubokou imaginací a zcela ojedinělým rytmem i obsahem. Blake žil v Great Queen Street

hned naproti takzvané Freemasons´Hall,²⁹ tedy hostinci, kde se svobodní zednáři scházeli ke svým rituálním setkáním. Ačkoli mnoho z autorových přátel zednáři bylo, Blakeova příslušnost k řádu je ale stále předmětem historických sporů. Ať už Blake zednářem byl či nikoliv, je u něj evidentní určitá povědomost o symbolech a smyslu řádu. U mnohých jeho obrazů, například „Starý dnů“, „Kristu v tesařově dílně“, „Newtonovi“ ale i jiných, se zednářská symbolika objevuje a duch zednářství je z nich velmi silně cítit.

Jak již řečeno, Blake byl také vizionář, což mělo hlavní vliv na jeho tvorbu. Schopnost jistého „zření“ určitých situací a výjevů se mu objevila v poměrně útlém věku, jak o tom píše ve svých denících. Přímou se tak nabízí souvislost s Emanuelem Swedenborgem, mystikem a vizionářem, o kterém bylo pojednáno výše v páté kapitole. K nejčastějším vizím patřily nejrůznější biblické nebo „pseudobiblické“ obrazy, které Blake ihned maloval. Řada jeho děl je skutečně inspirovaná biblickými tématy, ale názvy děl jsou přesto čistě imaginární, jako je tomu v případě „Knihy Thel“, „Davidova vysvobození z mnoha vod“ či „Ábelově těle nalezeném Adamem a Evou“.

Je tomu skutečně tak, Blake Swedenborgova díla velmi dobře znal a není vyloučené, že *„Swedenborgovy názory se mohly stát základem Blakeových vidění a potvrzením jeho instinktivního vnímání života a smrti“* (Ackroyd, 2000, str. 94). Blake navštívil několikrát dokonce i shromáždění Swedenborgovy Církve Nového Jeruzaléma, což má význam především proto, že je to výjimečný příklad, kdy se Blake přidává k určitému směru a nezůstává tak individualistou ve svých myšlenkách. Blake byl stejně jako Swedenborg hluboce věřící člověk a oba doufali ve spásu skrze Ježíše Krista, oba potkávali ve svých viděních anděly. Není vyloučeno, že

²⁹ V anglickém jazyce je slovo Freemason ekvivalentem pro české - svobodný zednář.

se obě osobnosti znaly osobně, protože Swedenborg v roce 1772 pobýval v Londýně. V každém případě o tom ve svých denících obě osobnosti mlčí, hlubší analýza Swedenborgova učení na Blakea by rozhodně byla přínosem.

Blake umírá roku 1827 a zanechává po sobě monumentální dílo, předznamenávající hnutí romantismu a moderního umění vůbec. Jak už tomu v řadě případů výjimečných osobností bývá, byl za svého života v podstatě nepochopen a mnohými považován za šíleného podivína.

Dalším z řady autorů, který významně posunul hranice ve svém oboru, je bezpochyby geniální hudební skladatel Wolfgang Amadeus Mozart. Mozart se narodil roku 1756 v Salcburku, kde již ve svých pěti letech začíná komponovat první skladby pro cemballo. Brzy poté vyjíždí spolu se svým otcem na turné a s trochou nadsázky se dá tvrdit, že toto turné neskončilo až do jeho smrti. Uvážíme-li skutečnost, že se v té době cestovalo v kočáře, je výčet zemí a měst, kde Mozart (většinou vícekrát) za svůj krátký život vystupoval, až neuvěřitelný.³⁰ Mozartovo vystupování v tak nízkém věku způsobilo „že ke konci 18. století propukla přímo posedlost zázračnými dětmi. Najednou jich bylo všude mnoho, téměř v každém větším městě. Většina malých hudebníků však měla k mimořádnosti daleko. Pošetilá lidská touha po nevidaných jevech a zázracích se spokojovala alespoň zdáním“ (Erhartová, 2005, str. 15). Ostatně když slyšel hrát čtrnáctiletý Goethe sedmiletého Mozarta, měl také pocit něčeho neuvěřitelného, jak na to později vzpomíná ve svých denících. Je nadevše jasné, že Mozart byl prvním a patrně posledním fenoménem takového formátu. Bohužel to sebou nese i stinné stránky. Jako takový se dnes Mozart stává sám o sobě více obchodním artiklem než obdivuhodným a v pravdě nadčasovým muzikantem. Každý

³⁰ Mozart například vystupuje v: Salcburku, Mnichově, Vídni, Frankfurtu, Bruselu, Paříži, Londýně, Lille, Anvers, Gandu, Haagu, Amsterdamu, Dijonu, Lyonu, Olomouci, Brně, Praze, Miláně, Turíně, Benátkách, Florencii, Římě a dalších.

návštěvník Prahy si dnes může zakoupit triko s jeho podobiznou, zakousnout se přitom do lahodné „Mozartovy koule“ (kterou Mozart sám jistě nikdy neokusil), obdržet leták na „Mozarta“ od černocho, navlečeného do dobového kostýmu, připomínajícího snad samotného génia... Dnes už zkrátka Pražané Mozartovi patrně nerozumějí tolik, jako po premiéře Dona Giovanniho, jejíž úspěch vedl Mozarta k okřídlenému výroku „Mí Pražané mi rozumějí“. O jeho životě byly napsány knihy a natočeno mnoho filmů, většinou nevalné kvality. Snad neznámější je Formanův film Amadeus, který je po filmařské stránce sice vynikající, nicméně jako Mozartův skutečný životopis naprosto nehodnotný. Bohužel díky nesmírné popularitě filmu mají lidé Mozarta za chichotajícího se idiota a Mozartova otce za odporné monstrum s jediným cílem psychicky deptat syna. Realita byla ale naprosto opačná.

Mozart byl spolu s jeho otcem Leopoldem horlivým zednářem, o čemž svědčí mnoho jeho děl, věnovaných jak svobodným zednářům tak myšlence a poselství tohoto řádu.³¹ Snad nejznámější z nich je opera Kouzelná flétna. Zahrnuje v sobě veškeré ideály zednářů v textech, ale co je na ní ještě zajímavější, že dokáže úchvatně promlouvat v zednářském duchu sama za sebe i beze slov. Kouzelná flétna se snad právě proto považuje dodnes za zednářskou „hymnu“. Krásnými slovy hovoří o Kouzelné flétně Arnold Marx: *„Je to myšlenka možnosti povýšení člověka a lidského konání prostřednictvím společenství – myšlenka, která se prazvláštním způsobem stále znovu vynořuje vždy u těch nejojedinejších lidí, největších umělců, zatímco v neblahém protikladu k tomu skoro všichni velcí státníci v historii s bezohledností vůči budoucnosti vlastního díla opovrhovali každou pomocí a nikdy se nepokoušeli vytvořit*

³¹ Oba Mozartové, otec i syn, byli členy vídeňské lóže „Zur Wohltätigkeit“ a často navštěvovali i nám známou lóži „Zur wahren Eintracht“, vedenou Ignácem Bornem. Born dokonce osobně povyšoval Leopolda do druhého stupně.

si své následníky" (Marx, 1999, str. 157). Z korespondence mezi Mozartem a jeho otcem je zřejmé, že myšlenky a cíle řádu měly na autora obrovský vliv a výrazně formovaly jeho osobnost po celý zbytek života. „Mozart se svou zednářskou operou přiblížil co nejvíce všem zednářským rituálům, včetně hudebních motivů klepání atd. Proto bylo po Mozartově smrti zednářskému svazu často vytýkáno, že jeho členové nepomáhali nešťastnému tvůrci, když ležel v nemoci a bídě, že ani nezůstalo tolik peněz, aby se mistru popřál vlastní hrob" (Vagner, 1997, str. 67). Mozart umírá roku 1791 ve věku pouhých 35 let. Mezi další skladby se zednářskou tematikou patří zejména: Die Ihr des unermesslichen Weltals (1783); Maurerische Trauermusik (1783); Gessellenreise (1785); Zur neugekrönten Hoffnung (1785); Zum Schluss der Loge (1785); Maurerfreude (1785); Kleine Freimaurerkantate (1791); Lasst uns mit Verschlungenen Händen (?).

Posledním umělcem, který významně ovlivnil paradigmaty své doby, je bezpochyby Johann Wolfgang von Goethe. Goethe se narodil roku 1749 ve Frankfurtu nad Mohanem jako syn bohatého císařského rady. Mladý Goethe se učil mnoha jazykům: řecky, latinsky, hebrejsky, francouzsky, anglicky a italsky a brzy ovládá všechny jazyky slovem i písmem. Čte v originále Homéra, Vergilla, Defoa. Jedna z prvních knih, se kterou se mladý Goethe seznámil, byl „Orbis pictus“ J.A. Komenského. Na otcovo naléhání začal v letech 1765–68 studovat právo v Lipsku. Poté krátce působí jako právník ve Frankfurtu nad Mohanem a ve Wetzlaru. V říjnu roku 1775 zve nastupující vládce malého německého vévodství výmarského, Karel Augusta, Goetha do Výmaru. Na vévodovo pozvání přijíždí do Výmaru na krátkou návštěvu a zůstává zde plných 57 let až do konce svého dlouhého života. Stává se přítelem a rádcem vévody. Stará se o výmarské finance, doly a lomy a armádu. Goethe se stává členem

„tajné rady“ a později je povýšen do šlechtického stavu. Obstarává všechny příležitostné projevy pro dvorní slavnosti, výročí, narozeniny atd.

Výmar opouštěl pouze na přechodnou dobu. Podnikal cesty po Německu, zahraničí. V Čechách prožil téměř tři roky, převážně při léčebných pobytech v Karlových Varech, Mariánských Lázních, Teplicích. Goethovi bylo 37 let, když se rozhodl odjet do Itálie. Došel k poznání, že není v silách jedince reformovat finanční hospodaření státní správy. Goethova básnická tvorba byla v tomto období spíše příležitostná a nezmohl se na žádný větší projekt. Nemohl se smířit se sobeckou feudální společností. Na jaře 1788 musel z Itálie odjet a vrátit se do Výmaru. Setkává se zde s nepochopením a nezájmem o jeho vypravování z cest. Navíc okolí nechápalo změnu, která se s ním stala a dvůr ho ignoroval víc než před odjezdem. S vévodou se domluvil, že bude zbaven svých povinností a bude se věnovat literární tvorbě. Změnu přinesla žena, která měla v Goethově životě velký význam, Christiana Vulpiusová, kterou Goethe po 18-ti letech soužití učinil svou manželkou. Umírá roku 1832 ve věku 83 let.

Goethe se při studiích potkal s J. G. Herderem, ideovým představitelem literárního hnutí Sturm und Drang. Sturm und Drang (Bouře a vzdor) se vyznačuje zejména zvýšeným politickým důrazem, vyjadřuje odpor proti feudálnímu společenství. V duchu tohoto hnutí napsal díla Clavigo (1774), Prometheus (1774), Götz von Berlichingen (1771) je první politický hrdina německého dramatu. Také je to první německá hra podle vzoru W. Shakespeara a hlavně se stává první hrou hnutí Sturm und Drang, jež povzbudila mladé dramatiky a Goethovy následovníky.

Po cestě do Itálie překonává bouřlivost tohoto hnutí a nachází cestu k novému uměleckému ztvárnění. Například dílo Ifigénie na Tauridě má přísně klasickou formu v duchu

měšťanského humanismu. Přibližně v letech 1795 se seznamuje se Schillerem, který má velmi důležitý význam v Goethově tvorbě. Společně vydali mistrovské balady: Nevěsta z Korintu, Čarodějův učeň, Hledač pokladů. Goethe na Schillerův podnět dopsal mistrovská díla Faust a Viléma Meistera, léta vandrovnícká.

Zastává společenský pokrok proti morální konvenčnosti. Jeho díla jsou napsána v duchu humanismu a individualismu, výrazně předznamenal a vlastně anticipoval rodící se hnutí romantismu. Goethe se Schillerem patří mezi hlavní představitele německé klasické literatury. Goethovy nové poznatky a příslušenství k různým uměleckým směrům se velmi projevují ve všech dílech.

Velmi patrné je to například v díle Faust, na kterém Goethe pracoval téměř šedesát let. Předlohou byla pravděpodobně postava Johanna nebo Georga Zakela latinsky Georgius Sobellius. Narodil se kolem r. 1480 buď ve Wüttenbergu, Knittlingenu v Maulbronnu nebo Helmstedtu v Hudelbergu. Od studií na univerzitě o sobě tvrdil, že zaprodal duši ďáblu a je obdařen nadpřirozenými schopnostmi. Zabýval se magií, alchymií, astronomií. Zabelova - Faustova pověst se rychle šířila do okolí a jeho záhadná smrt tuto proslulost znásobila. Zemřel, nebo byl možná zavražděn roku 1540 v blízkosti Freiburgu. Goethe byl rovněž zednář, samozřejmě ovlivňován myšlenkou jednoty lidstva v zednářském duchu, ale patrně i myšlenkami prosazovanými rosenkruciány. Nejvíce se odráží autorova mystická zkušenost v jeho Faustovi. Jung dokonce tvrdí, že: *„... alchymie dosáhla posledního vrcholu a historického obratu v Goethově Faustovi, který je od začátku do konce prosycen alchymickými myšlenkovými pochody“* (Jung, 2000, str. 159). Jung přináší v dílech věnovaných alchymii bezpočet výkladů Faustovských archetypálních dilemat. O Goethovi je známo, že pečlivě studoval alchymistická díla, zejména Paracelsa a dokonce sám

laboroval. Jelikož je Goethe jediným z triády umělců, kterým jsme se věnovali a od něhož si můžeme odcitovat ukázkou z díla, učiníme tak z jeho vrcholného díla Faust. Hlubavý nádech esoterní symboliky knihy je z ní nanejvýš patrný:

Souzvučně s bratrskými světy
zní slunce dávnou hudbou sfér
a hřmí, jak dobíhá své mety,
svůj majíc vykázaný směr.
Zřít slunce, andělů je síla:
ne proniknout je, vidět jen;
nezbadatelně mocná díla
jsou nádherná jak v prvý den.

Závěrem:

Na závěr naší práce ještě několik slov k vývoji hermetismu po 18. století. Vzhledem k rozsahu práce není možné rozebírat genezi hermetismu po 18. století příliš detailně, navíc jsou tato období dopodrobna popisována v celé řadě vynikajících publikací. I v 19. století existovalo svobodné zednářství a noví rosenkruciáni, k nim se však v důsledku nesmírné, ne vždy chtěné popularity postupně přidávaly i další řády a spolky, mnohdy velmi pochybné kvality a zaměření. Na druhou stranu uvolněnější společenský řád i nové poznatky dávaly vzniknout některým zajímavým společnostem.

Jednou z takových je například hermetický řád The Golden Dawn (Zlatý úsvit), jehož vystoupení na veřejnosti je datováno rokem 1889, je ale jisté, že řád fungoval již před tímto rokem. Řád se orientoval na pěstování všech esoterických odvětví, zejména však na praktickou magii. Členy řádu se staly některé známé osobnosti jako teoretik a historik zednářství E.A. Waite a „zlobivé dítě“ esoterismu A. Crowley.

Nám již známý pěstitel sexuální magie a vizionář P. B. Randolph (1825 - 1871) je zakladatelem vysoce esoterního řádu s názvem Eulis (Hermetic brotherhood of Luxor). Jeho členové kladli důraz zejména na pěstování magie v „skrytém světě“ takzvaném astrálu.

Nejznámější německý esoterní řád 19. století nesl jméno O.T.O. (Ordo Templi Orientis) - Řád orientálního templu. Založili ho Karl Kellner a Theodor Reusse. Řád měl několik stupňů a nesl některé východní esoterické tradice, pěstoval i sexuální magii. Zajímavostí je, že členkami řádu mohly být i ženy.

R a C Cabbalistique byl jedním z nejčistších hermetických řádů, jenž spojoval kabalou a rosenkruciánskou

tradici. Za zakládající postavu je považován S. de Guaita, později řízení převzal spisovatel Josephin Péladan.

Jediným řádem, navazujícím přímo na staroegyptský hermetismus, byl S.E.S. (Société égyptienne secrète) - Egyptská tajná společnost. Jím prováděné zkoušky adeptů a neofytů byly velmi tvrdé a složité. V ostatních společnostech byly prováděny pouze symbolicky. Zakladatelem řádu byl v roce 1840 Muhammad ben Neftherim.

Posledním z řádů, vzniklých v 19. století, je SRIA (Societa Rosicruciana in Anglia), založená roku 1865, pěstující aktivně křesťanskou kabalou, astrologii a alchymii.

Hermetismus 19. století nezahrnuje pouze hermetické spolky a řády, nýbrž i samotné jednotlivce. Mezi ně nepatří jenom jmenovaní zakladatelé některých řádů, ale i „samotáři“, přičemž někteří z nich se hlásili k odkazům esoterických hnutí, zejména pak: Helena Petrovna Blavatská (1831-1891), již zmiňovaná zakladatelka teosofické společnosti; její následovník Franz Hartmann (1838-1912); tvůrce monumentálního literárního díla a zakladatel velmi vlivného duchovního směru - antroposofie, Rudolf Steiner (1861-1925); propagátor praktické mystiky a autor mnohých mystických cvičení, Johann B. Kerning (1774-1861); obnovitel četných hermetických tradicí a bezesporu jeden z největších znalců hermetismu a magie Eliphas Lévi (1810-1875); velký učitel a duchovní mistr Papuse, Niziér-Anthelme Vachod zvaný Phillippe (1849-1905) a nakonec samotný Gérard Encausse, známější pod pseudonymem Papus (1865-1916), obnovitel (1884) a šířitel martinistického řádu i školy hermetických věd v Paříži. Převážně díky němu je dodnes Paříž centrem esoterických řádů, převážně však martinismu.

Ve 20. století se za první republiky u nás začínají vytvářet velmi silné hermetické školy, sdružované zejména

ve společnosti Universalia. K významným hermetikům tehdy patřili Petr Kohout (Pierre de Lasenic), Jan Kefer, Arvéd Smíchovský, František Kabelák a jiní.

Všechny tři řády, o kterých jsme hovořili (Svobodné zednářství, Rosenkruciáni a Martinisté), existují dodnes a soudě dle četnosti odkazů na internetu i jejich publikační činnosti, jedná se o poměrně rozšířená společenství.

Nejvíce zednářů je dnes ve Spojených státech, kde se hovoří o několika miliónech členů, centrem Martinismu se stala Paříž, kde rovněž stojí sídlo Svobodných zednářů. Členy řádu Svobodných zednářů se v mnoha případech stávají význačné a slavné osobnosti, jako tomu bylo v případě prezidenta Edvarda Beneše nebo osobitého malíře Alfonse Muchy.

Martinistický řád, snad jako jediný dnes, naplňuje skutečný obsah slov „esoterní společnost“, jelikož získat informace o tomto společenství je do značné míry obtížné. Existují sice internetové portály s útržkovitými a patrně nepřesnými informacemi, ale to je v podstatě vše. Výjimkou je kniha Milana Nakonečného Martinismus, která podává obsáhlý a vyčerpávající výklad. Nakonečný dokonce tvrdí, že martinistický řád je co do počtu členů nejpočetnějším. Taková informace se dá jen těžko vyvrátit či přijmout. V potaz musíme vzít okolnost, že jeho kniha je psaná v roce 1991 a od té doby se například v Čechách, v porevoluční euforii znovuzakládání těch nejrůznorodějších organizací, mohlo hodně změnit.

Dnešní dvě největší rosenkruciánské organizace americký AMORC³² a evropské LECTORIUM ROSICRUCIANUM budí dojem spíše náborových, sektářských organizací, těžících z lidské důvěřivosti a senzacechtivosti, nemajících s původním rosenkruciánstvím nic společného.

³² Zkratka pro: Antiquus Mysticus Ordo Rosae Crucis. Později se píše zkratka takto: A.M.O.R.C.

Stejně jako v 18. století, jsou i dnes zakládány nejrozmanitější řády, sekty a společenství, které se na odkaz hermetismu odvolávají. V naprosté většině případů tyto organizace zakládají vyšinulci v různém stadiu své duševní choroby, jako zoufalý pokus získat slávu, peníze, respekt. S odkazem hermetismu nebo esoterního bádání ale nemají, ani nemohou mít, naprosto nic společného.

Nastal čas, kdy na úplný závěr práce musíme její výsledky shrnout a zhodnotit. Nejprve se pokusíme zhodnotit pozitiva naší práce. Jak již bylo vyloženo, literatura o problematice hermetismu 18. století na našich (ale i světových) pultech dosud stále absentuje. Troufáme si tvrdit, že bylo vyčerpáno veškeré penzum literatury v českém jazyce, pojednávající o problematice hermetismu 18. století. Rovněž bylo citováno a čerpáno z jinak dost složitě dostupné literatury a to převážně v jazyce českém, ale i anglickém (Waite, McIntosh). Výčet osobností hermetismu 18. století v rozsahu této práce nebyl zcela určitě prezentován v českém, anglickém ani ruském jazyce. O jiných jazycích takovou skutečnost bohužel nejsme schopni ani vyvrátit, ale také potvrdit, z důvodu neznalosti jiných jazyků. V úvodu byla vyložena metoda, jakou se práce bude ubírat, což je vlastně další pozitivum naší práce, jelikož se jedná o analýzu kulturologickou. Mnohým specializovaným vědcům není takový postup doposud znám, a proto nevidí problém v komplexní ucelenosti, čímž se dopouštějí příliš jednostranných a tím útržkovitých závěrů.

Zhodnotili-li jsme pozitiva práce, je nutné vymezit se kriticky i k jejím nedostatkům. Za největší nedostatek je možné považovat zmiňovanou neznalost dalších cizích jazyků, a to zejména jazyk francouzský a německý. Právě v těchto jazycích je napsána řada velmi významných děl, ať už původních nebo pozdějších, která by jistě vnesla více světla do námi sledované problematiky. Za nedostatek lze

považovat i samotný rozsah práce, který v žádném případě není vyčerpávající a námi postihované problémy líčí mnohdy jen v nejhrubších rysech. Na stranu druhou, lze takovou výtku vznést v podstatě proti každému dílu, protože zlepšit, zdokonalit a objevit jde snad vždy a vše.

1

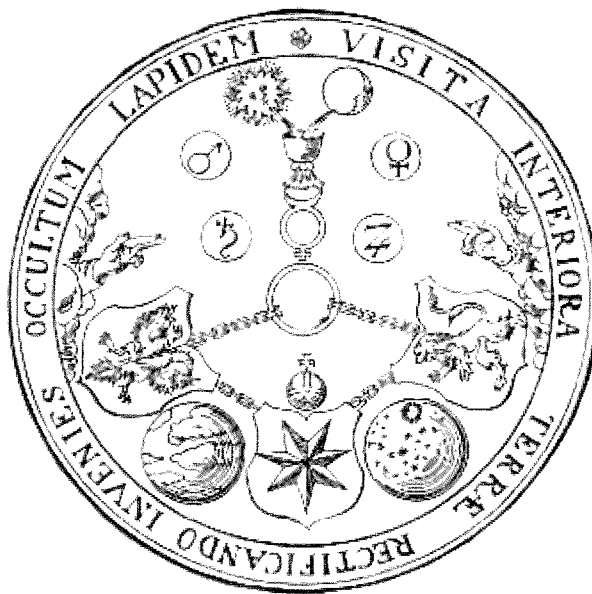
2

3

4

5

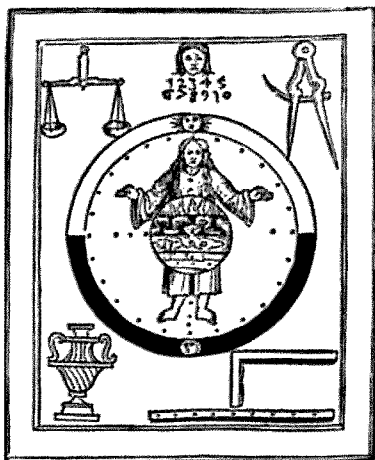
6

7

8

9

10

11

12

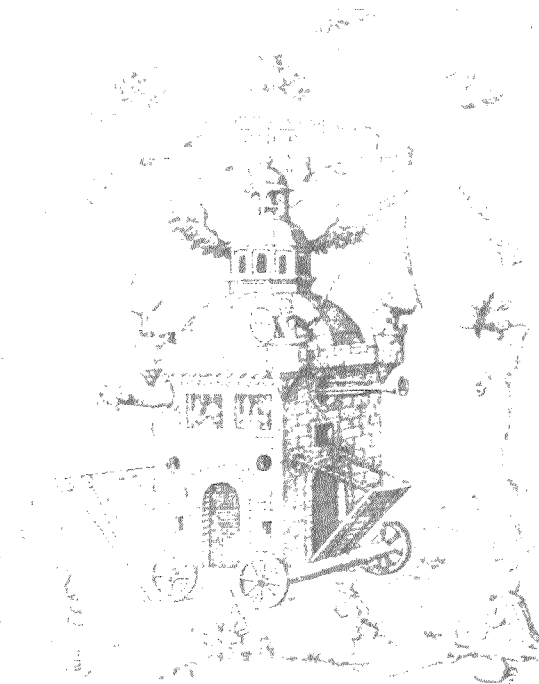

13

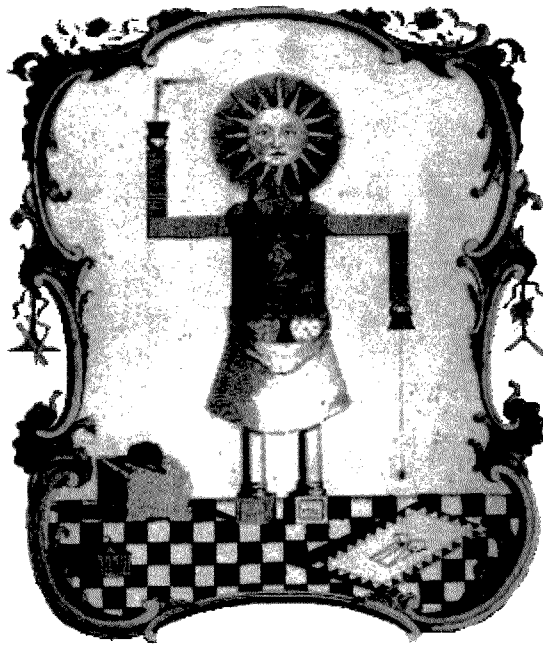
Allgemeine vnd General
REFORMATION,
 der ganzen zweyten Welt.
 Neben der
FAMA FRA
TERNITATIS,
 Desz Löblichen Ordens des
 Rosenkreuzes / an alle Gelehrte
 vnd Häupter Europæ geschrie-
 ben:
 Auch einer kurzen **RESPONSION**
 von dem Herrn Haselmeyer gestellet / welcher
 deswegen von den Jesuiten in gefänglich ein-
 gezogen / vnd auff eine Gallere ges-
 chmiedet:
 Itzo öffentlich in Druck verfertiget
 vnd allen treuen Herren communiciret
 worden.

 Gedruckt zu Cassel / durch Wilhelm Besselt /
 ANNO M. DC. XIV.

14

15

16

THE
CONSTITUTIONS
 OF THE
FREE-MASONS.

CONTAINING THE
History, Charges, Regulations, &c.
 of that most Ancient and Right
 Worshipful *FRATERNITY.*

For the Use of the **LODGES.**

L O N D O N

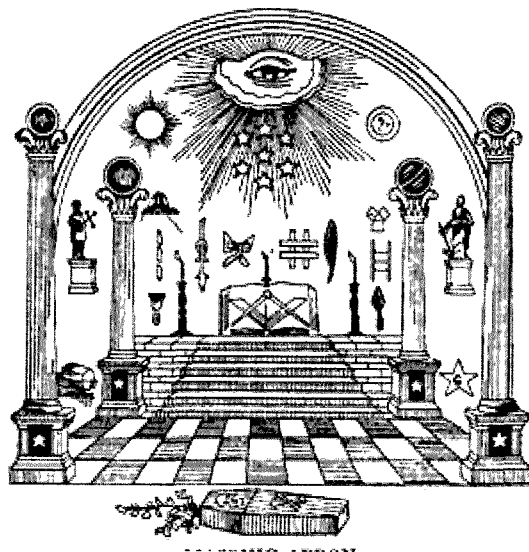
Printed by WILLIAM HURVELL, for JOHN SIMON at the Globe,
 and JOHN MURRAY at the New-Buriall over-against St. Dunstons
 Church, in Fleet-Street.

In the Year of Masonry ——— 5723
 a Anno Domini ——— 1723

17

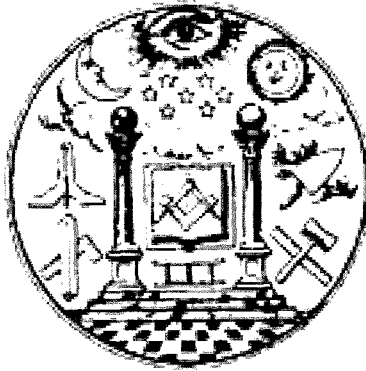
18

19

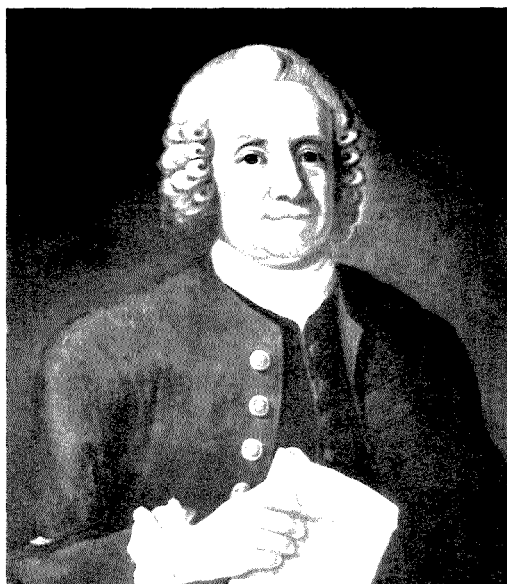
20

21

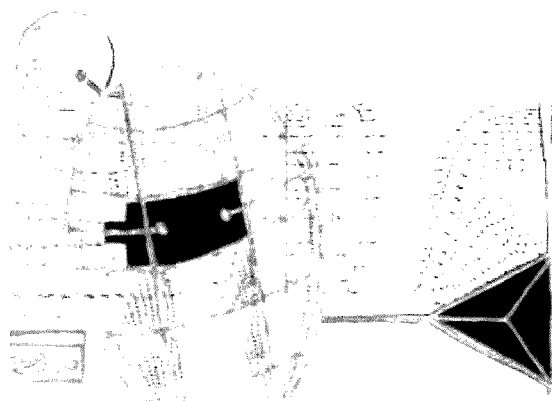

22

Emanuel Swedenborg

23

24

25

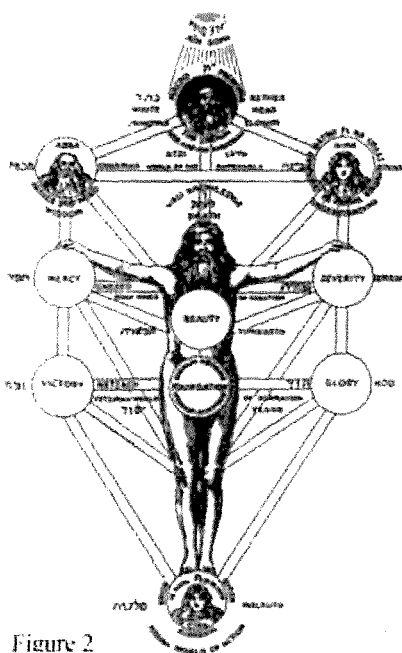

Figure 2

26

27

28

29

30

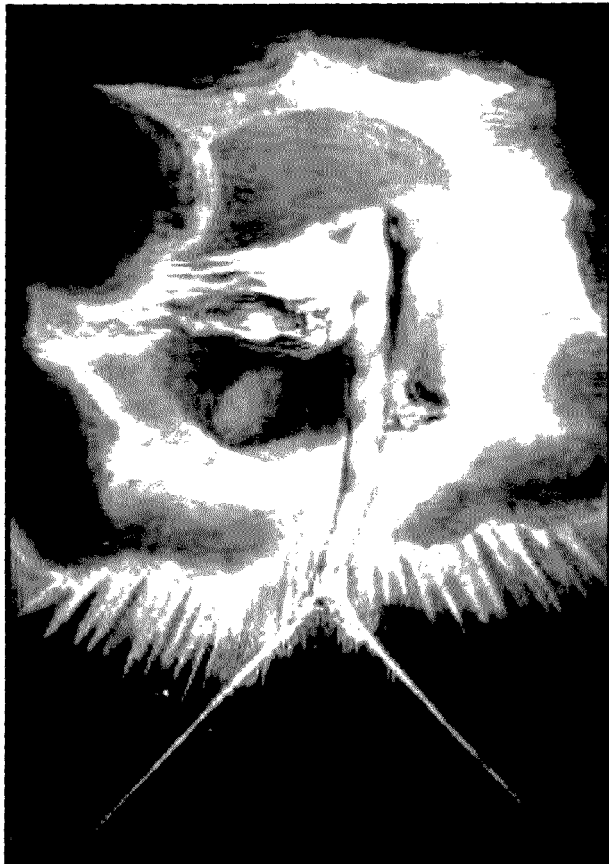
31

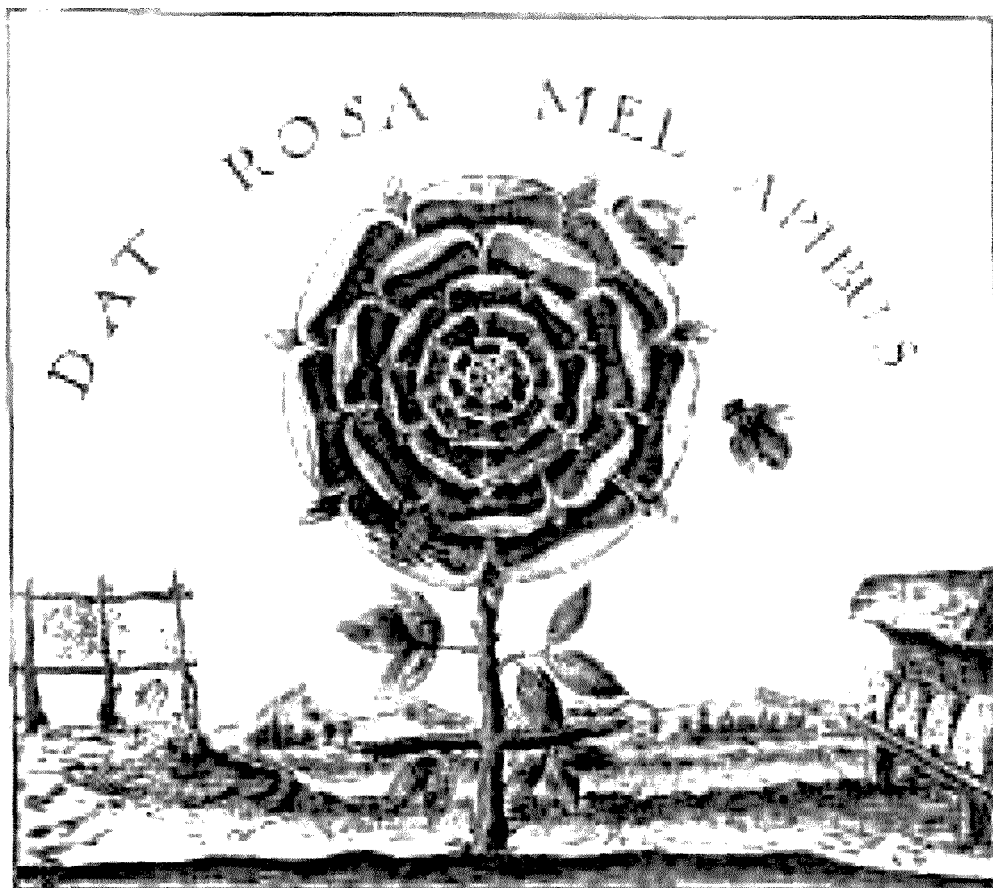
32

33

34

Seznam vyobrazení:

- Obr. 1 - „Hermes Trismegistos“ (www.levity.com)
- Obr. 2 - „Hermes Trismegistos“ (www.levity.com)
- Obr. 3 - „Učenec kráčí po stopách přírody“ (Yates, 2000)
- Obr. 4 - „Vitriolová formule“ (www.alchemy.cz)
- Obr. 5 - „Vitriolová formule“ (www.levity.com)
- Obr. 6 - „Androgyn“ (www.levity.com)
- Obr. 7 - „Strom filozofů obklopený symboly Díla“ (Jung, 2000)
- Obr. 8 - „Uroboros“ (www.levity.com)
- Obr. 9 - „Adam Kadmon“ (www.levity.com)
- Obr. 10 - „Androgyn“ (www.levity.com)
- Obr. 11 - „Coniunctio solis et lunae“ (Jung, 2000)
- Obr. 12 - „Pythagoras a jeho žáci“ (www.levity.com)
- Obr. 13 - „Johann Valentin Andreae“ (McIntosh, 1997)
- Obr. 14 - „Fama Fraternalis“ (www.levity.com)
- Obr. 15 - „Neviditelná kolej bratrstva Růžového kříže“ (Yates, 2000)
- Obr. 16 - „Zednář“ (www.levity.com)
- Obr. 17 - „Konstituce Svobodných zednářů“
- Obr. 18 - „Operativní zednáři“ (www.levity.com)
- Obr. 19 - „Chrám Svobodných zednářů“ (www.levity.com)
- Obr. 20 - „Ignác Born“ (www.natur.cuni.cz)
- Obr. 21 - „Zednářská medaile“ (www.levity.com)
- Obr. 22 - „Benjamin Franclin a George Washington se zednářskými zástěrami“ (www.levity.com)
- Obr. 23 - „Emanuel Swedenborg“ (www.swedenborg.cz)
- Obr. 24 - „Swedenborgův vynález“ (www.swedenborg.cz)
- Obr. 25 - „Cagliostro“ (www.levity.com)
- Obr. 26 - „Sefirota“ (www.levity.com)
- Obr. 27 - „Petr Kohout (Pierre de Lasenic)“ (Nakonečný, 2001)

- Obr. 28 - „Blázen (Tarotová karta navržená Pierre de Lasenicem)“ (www.univerzelia.cz)
- Obr. 29 - „Carl Gustav Jung“ (www.purereason.org)
- Obr. 30 - „Salamandr podle Paracelsa“ (www.levity.com)
- Obr. 31 - „Johann Wolfgang Goethe“ (www.culture.fr)
- Obr. 32 - „Wolfgang Amadeus Mozart“ (www.classical-composers.org)
- Obr. 33 - „William Blake“ (www.b-link.co.uk)
- Obr. 34 - „Blakův obraz - Starý dnů“ (www.b-link.co.uk)
- Obr. 35 - „Růže se sedmi okvětními plátky jako alegorie sedmi planet, sedmi stupňů proměny atd. ze spisu Roberta Fludda-Summum bonum (1629)“ (www.levity.com)

Seznam použité literatury

- Ackroyd, P.: Blake, Praha, Paseka, 2000
- Alleau, R.: Aspekty tradiční alchymie, Praha, Merkuryáš, 1993
- Alleau, R.: Hermés a dějiny věd, Praha, Trigon, 1995
- Ambelain, R.: Le Martinisme, 1946, dostupné na www.moup.com
- Antonín, L.: Hermetici a šarlatáni evropského rokoka, Praha, Rodiče, 2003
- Bonardelová, F.: Hermetismus, Praha, Victoria publishing, 1995
- Borecký, V.: Zrcadlo obzvláštního, Praha, Hynek, 1999
- Borecký, V.: Porozumění symbolu, Praha, Triton, 2003
- Bouzek, J., Kratochvíl, Z.: Řeč umění a archaická filosofie, Praha, Hermann a synové, 1995
- Breton, A.: Arkán 17, Liberec, Dauphin, 1996
- Cassirer, E.: Filosofie symbolických forem - I Jazyk, Praha, OIKOYMENH, 1996
- Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení II, Praha, OIKOYMENH, 1996
- Eliade, M.: Iniciace, rituály, tajné společnosti - Mystická zrození, Brno, Computer Press, 2004
- Erhartová, O.: Mozart a Brno, Brno, Doplněk, 2005
- Foucault, M.: Co je to osvícenství?, Filozofický časopis XLI, 1993, č. 3, str. 381
- Foucault, M.: Dějiny šílenství, Praha, Lidové noviny, 1994
- Fulcanelli.: Příbytky filosofů 1, Praha, Trigon, 1996
- Germain- Saint de.: Nejsvětější trinosophie, Analogon, 1996, č.16, str. 102-105
- Goethe J.W.: Faust, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955

- Haubelt, J.: České osvícenství, Praha, Rodiče, 2004
- Helmond, J.: Odhalená alchymie, Praha, Universalia, B.D.
- Holmyard, J.: Alchymie, 1957, dostupné na: www.malvern.cz
- Heyden - Rynschová, V.: Evropské salony - vrcholy zaniklé ženské kultury, H a H, Jinočany, 2004
- Jung, C. G.: Výbor z díla V, Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka, 1999
- Jung, C. G.: Výbor z díla VI, Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000
- Jung, C. G.: Paracelsica, Praha, Vyšehrad, 2002
- Kant, I.: Co je to osvícenství?, Filozofický časopis XLI, 1993
- Kischke, H., Andicz, H., Haubelt, J.: Svobodní zednáři, Praha, ETC Publishing, 1997
- Komenský, J. A.: Labyrint světa a ráj srdce, Praha, Odeon, 1970
- Kroupa, J.: Alchymie štěstí - pozdní osvícenství a moravská společnost, Brno, 1987
- Lasenic, P.: Tarot - klíč k iniciaci, Praha, Trigon, 2005
- Lenhoff, E.: Tajné politické společnosti, Praha, DharmaGaia, 1997
- Marx, A.: Zlatí a růžoví křižáci, Praha, Volvox Globator, 1999
- Mašlaň, F.: Dějiny svobodného zednářství v Čechách, Praha, KAWANA, 1993
- McIntosh, Ch.: The Rose and Cross and the age of reason, Leiden, New York, Köln, E.J. Brill, 1992
- McIntosh, Ch.: Rosenkruciáni - historie, mytologie a rituály okultního řádu, Praha, Trigon, 1997
- Nakonečný, M.: Martinismus, Brno, Tom, 1991
- Nakonečný, M.: Smaragdová deska Herma Trismegista, Praha, Vodnář, 1994

- Nakonečný, M.: Lexikon magie, Praha, Ivo Železný, 2001
- Purš, I.: Povaha alchymie a její výklady, 1998, dostupné na:
www.vhled.cz
- Randolph, P. B.: Sborník, Praha, Vodnář, 1992
- Roger, B.: Objevování alchymie - Hermovo umění v pohádkách,
dějinách a zednářských rituálech, Praha, Malvern, 2005
- Rousseau J. J.: Rozpravy, Praha, Svoboda, 1989
- Sousedík, S.: Filosofie v českých zemích mezi středověkem a
osvícenstvím, Praha, Vyšehrad, 1997
- Stejskal, M.: Rovnomoc - Sny a skutečnosti, Praha, Torst,
2004
- Stevens, A.: Jung, Praha, Argo, 1996
- Swedenborg, E.: Nebe a peklo dle viděného a slyšeného,
Praha, Vydavatelství spisů Em. Swedenborga, 1912
- Tretera, I.: Nástin dějin evropského myšlení, Praha, COWI,
1996
- Vagner, L.: Mozartové otec a syn, Logos, 1997, č. 1/2 str.
64-68
- Volf, J.: Zednáři na Klatovsku, Klatovy, Ot. Čermák, 1938
- Waite E. A.: A new encyklopedy of freemasonry, New York,
Wings Books, 1996
- Yates F. A.: Rozenkruciánské osvícenství, Praha, Pragma,
2000
- Zadrobílek, V. (ed).: Opus Magnum, Praha, Trigon, 1997
- Zachar O.: Z dějin spiritismu v minulosti, Praha, Půdorys,
1994
- Zweig, S.: Léčení duchem, Praha, Odeon, 1981